

UNIVERZITET CRNE GORE

FILOZOFSKI FAKULTET

Antonija Luketić

**UTICAJ DIGITALIZACIJE NA SOCIO-EMOCIONALNE
VJEŠTINE DJECE U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI**

Master rad

Nikšić, 2024.

UNIVERZITET CRNE GORE

FILOZOFSKI FAKULTET

**UTICAJ DIGITALIZACIJE NA SOCIO-EMOCIONALNE
VJEŠTINE DJECE U PREDŠKOLSKOJ USTANOVI**

Master rad

Mentor: Prof. dr Tatjana Novović

Kandidat: Antonija Luketić

Broj indeksa: 754/18

Nikšić, 2024.

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANDU

Ime i prezime: Antonija Luketić

Datum i mjesto rođenja: 26. 02. 1998. Cetinje

INFORMACIJE O MAGISTARSKOM RADU

Naziv studija: Integrisani studij za obrazovanje učitelja

Naslov rada: Uticaj digitalizacije na socio-emocionalne vještine djece u predškolskoj ustanovi

Fakultet na kojem je rad odbranjen: Filozofski fakultet

UDK, OCJENA I ODBRANA MAGISTARSKOG RADA

Datum prijave magistarskog rada:

Datum sjednice Vijeća na kojoj je prihvaćena tema: 09.10.2023.

Mentor: Prof. dr Tatjana Novović

Komisija za ocjenu teme i podobnosti magistranda: prof. dr Tatjana Novović, mentor, prof. dr Veselin Mićanović, član, i prof. dr Nada Šakotić

Komisija za ocjenu magistarskog rada: prof. dr Tatjana Novović, mentor, prof. dr Veselin Mićanović, član, i prof. dr Nada Šakotić

Datum sjedinice Vijeća na kojoj je usvojen izvještaj o ocjeni magistarskog rada i formirana komisija za odbranu rada:

Komisija za odbranu rada: prof. dr Tatjana Novović, mentor, prof. dr Veselin Mićanović, član, i prof. dr Nada Šakotić

Lektor: Dragana Vujadinović

Datum odbrane:

Zahvalnica

Najveću zahvalnost dugujem Bogu ocu, svedržitelju, tvorcu, radi čije ljubavi moj život ima smisao. Zahvalna sam na svemu što mi je pruženo i svemu što me je zaobišlo. Zahvalna sam na svojoj porodici, prijateljima i svim dobrim ljudima koje kroz život srećem. Zahvalna sam na svakom novom danu i novoj šansi da budem bolja osoba nego što sam bila juče. Zahvalna sam na životu, na vama koji ovo čitate, na vašoj ljubavi, vašim mislima i dobrim željama.

Posebnu zahvalnost želim da izrazim mojim roditeljima. Mojoj mami, jer sam od nje naučila da se borim, mom tati, jer sam od njega naučila dobrim loše da pobijedim. Takođe želim da se zahvalim mom bratu sa kojim sam podijelila svoje djetinjstvo, njegovoj brizi i svom onom teretu koji je preuzeo na sebe kao stariji brat.

Moram posebno zahvaliti Bogu, koji mi je dao da upoznam jedno nevjerovatno srce, jednu radosnu i sjajnu dušu, u jednoj nevjerovatnoj osobi. Od te osobe učim kako se voli, kako se prašta, kako se živi. Sa tom osobom je moj život u potpunosti drugačiji. Budućnost duškano ostavljam Bogu da nam piše, i neka bi Bog dao, da te svakog dana volim sve više i više.

Zahvalna sam vaspitačima, kao i direktorima vrtića koji su dali saglasnost i omogućili sprovođenje istraživanja. Zahvaljujem mentorki, prof. dr Tatjani Novović na stručnim savjetima i sugestijama, izdvojenom vremenu, trudu, kao i pomoći tokom izrade ovog master rada. Takođe se zahvaljujem članovima komisije, prof. dr Veselinu Mićanoviću i prof. dr Nadi Šakotić.

Rezime

U radu analiziramo uticaj savremenih tehnologija na razvoj novih generacija, tačnije uticaj digitalizacije na socio-emocionalne vještine djece u predškolskoj ustanovi. Istraživanje je organizovano sa ciljem utvrđivanja stavova vaspitača u kojoj mjeri i na koji način su digitalni svijet i njegovi noviteti uticali na socio-emocionalne vještine djece u vrtićima.

U istraživanju smo primijenili anketni upitnik za vaspitače, dok ćemo u drugoj tematskoj cjelini istraživačkog rada sprovesti intervju sa stručnim saradnicima, što će nam još dodatno pomoći da rasvijetlimo proučavani problem i damo korisna stručna zapažanja od strane ljudi iz prakse.

Istraživanje je izvršeno na namjerno odabranom uzorku (privatni i državni vrtići) i iznosi 100 ispitanika.

Rezultati dobijeni istraživanjem pokazuju primjetan uticaj digitalizacije na socio-emocionalne vještine djece u predškolskim ustanovama. Mišljenja vaspitača se većim dijelom usaglašavaju usljed promjena u ponašanju djece prilikom izloženosti raznovrsnim neprimjernim digitalnim sadržajima. Neadekvatne ponašajne reakcije u učionici i okolini po mišljenju većine ispitanika rezultat su neadekvatnih i nekontrolisanih digitalnih sadržaja koji su djeci dostupni. Većina ispitanika vidi problem u radnoj preopterećenosti roditelja, pa tako nedostatka nadzora i nepostojećih „virtuelnih filtera“ koji bi djeci probrali primjeren digitalni sadržaj.

Ključne riječi: socio-emocionalne vještine, vaspitači, predškolska ustanova, digitalizacija

Abstract

In this document, we analyze the influence of modern technologies on the development of new generations, more precisely the impact of digitization on the socio-emotional skills of children in preschool institutions. The research was organized with the aim of determining the attitudes of educators to what extent and in what way the digital world and its novelties influenced the socio-emotional skills of children in kindergartens.

In the research, we will apply a survey questionnaire for educators, while in the second plan of the research work, we will conduct an interview with professional associates, which will further help us shed light on the studied problem and provide useful professional observations from people from practice.

The research will be conducted on a deliberately selected sample (private and state kindergartens) and will amount to 100 respondents.

The results obtained from the research show a noticeable impact of digitization on the socio-emotional skills of children in preschool institutions. The influence of new technologies and the ubiquity of countless information is a challenge even for an adult. What impact does digitalization have on a child who is in the phase of developing his potential and capacities, we examined a limited sample of educators who selflessly shared with us their honest views from pedagogical practice and personal experience.

Keywords: socio-emotional skills, educators, preschool, digitalization

Sadržaj

UVOD.....	9
I TEORIJSKI DIO NAUČNO-ISTRAŽIVAČKOG RADA.....	11
1. Definisane ključnih pojmova	11
1.2. Digitalno opismenjavanje	Error! Bookmark not defined.
1.3. Savremena tehnologija u vaspitno-obrazovnom procesu.....	Error! Bookmark not defined.
1.4. Didaktičke inovacije u radu vaspitača	Error! Bookmark not defined.
2. SOCIO-EMOCIONALNI RAZVOJ	18
2.1. Socio-emocionalno obrazovanje.....	18
2.2. Socio-emocionalne kompetencije	20
2.3. Uticaj roditelja na socio-emocionalni razvoj djece.....	Error! Bookmark not defined.
2.4. Uticaj vaspitača na socio emocionalni razvoj djece	25
2.5. Važnost igre za socio-emocionalni razvoj djece.....	Error! Bookmark not defined.
2.6. Uticaj digitalnog okruženje na socio-emocionalni razvoj djece u vrtiću.....	28
2.7. Uloga roditelja u digitalnom okruženju	29
2.8. Uloga vaspitača u digitalnom okruženju.....	31
2.9. Analiza dosadašnjih rezultata.....	32
II METODOLOŠKI DIO NAUČNO-ISTRAŽIVAČKOG RADA.....	Error! Bookmark not defined.
Predmet istraživanja.....	35
Cilj i zadaci istraživanja	35
Istraživačke hipoteze.....	36
Istraživačke varijable	37
Metodološki pristup	38
Karakter i značaj istraživanja.....	38
Izbor populacije i uzorka istraživanja	39
Metode, tehnike i instrumenti istraživanja.....	40
Organizacija i tok istraživanja	41

PRIKAZ I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA	42
Rezultati dobijeni anketiranjem vaspitača	42
ZAKLJUČAK	57
LITERATURA.....	58
Prilog 1	65

UVOD

Svakodnevna pedagoška praksa potvrđuje značaj socio-emocionalnih vještina za cjeloviti razvoj djeteta. Prema autorima Takšić i Smojver-Ažić (2016) socio-emocionalni razvoj počinje samim rođenjem djeteta, sa prvim pokazivanjem osjećaja. Odvija se putem socio-emocionalnog učenja, predstavljajući proces tokom kojeg djeca razvijaju i stiču određena znanja i vještine potrebne za razumijevanje i upravljanje emocijama. Djeca takođe razvijaju empatiju, uspostavljaju i održavaju pozitivne odnose i donose sopstvene odluke (Weissberg, Durlak, Domitrovich i Gullotta, 2015). Socio-emocionalne vještine čine temelj za svako kasnije efikasno funkcionisanje u različitim sferama života (Anderson, 2010).

Iako dominantan uticaj na razvoj djece imaju prevashodno roditelji, tokom odrastanja djeca provode znatnu količinu vremena u vaspitno-obrazovnim ustanovama, gdje različiti faktori imaju važan uticaj na razvoj njihovih socio-emocionalnih vještina (Thapa i dr., 2013).

Jedan od faktora svakako jeste digitalizacija sa kojom se djeca susreću već u najranijem uzrastu. Digitalne tehnologije sastavni su dio dječijih života u XXI vijeku, pa je tako učestalost korišćenja digitalne tehnologije pokrenula pitanje njihovog uticaja na zdrav i pravilan razvoj djece. Veliki značaj u postizanju vaspitno-obrazovnih ciljeva imaju vaspitači, koji koriste sva didaktički i metodički raspoloživa sredstva za postizanje primarnog cilja, a koji svakako jeste pravilan razvoj djeteta.

Od posebne je važnosti briga o adekvatnom razvoju digitalnih vještina. U predškolskim ustanovama digitalna kompetencija se razvija upoznavanjem djeteta sa digitalnom tehnologijom i mogućnostima njene upotrebe u različite svrhe. U vrtiću važan resurs učenja predstavlja i „alat“ za razvijanje dječijih sposobnosti. Vrstu i količinu „digitalno kompetentnog alata“ pri izvođenju nastave odrediće upravo vaspitači. Zato je za sve prosvjetne radnike neophodno posjedovanje digitalne pismenosti, kako bi djecu razumjeli i pravilno usmjerili (Krpan, Sindik i Baratković, 2017).

Kvalitet opremljenosti predškolskih ustanova i umijeće vaspitača da na adekvatan način koriste digitalne tehnologije u vaspitno-obrazovnom procesu imaće uticaja pri razvoju socio-

emocionalnih i drugih dječijih vještina (Bekić, 2023). Digitalne medije vaspitači mogu koristiti kao sredstva pomoću kojih će zabaviti djecu, proširiti njihovo znanje o svijetu i kroz raznovrsne sadržaje podstaći na razmišljanje i komunikaciju. Pored toga, važna uloga vaspitača je i da usmjeri djecu, ali i roditelje, na sigurno korišćenje digitalnih medija (Cibocij, Kanižaj & Labaš, 2021).

U budućnosti, tehnologija neće stagnirati, već će se užurbano razvijati i bogatiti novitetima koje je potrebno upoznati. Njihov uticaj na sadašnje i buduće geneacije potrebno je ispitati. Iz tog razloga, u ovom radu ćemo sagledati – da li postoji i na koji način se ostvaruje uticaj digitalizacije na dječije socio-emocionalne vještine u predškolskim ustanovama.

I TEORIJSKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA

1. Definisanje ključnih pojmova

Digitalizacija – proces prevođenja određenog pojma/objekta (slike, zvuka, dokumenta ili signala) u digitalni oblik. Ovaj proces rezultira dobijenom digitalnom slikom odabranog karakterističnog pojma/objekta (Gurtner, 2002).

Mediji – ovim terminom se označavaju strukture (kanali, instrumenti) u društvu, koje postoje radi komunikacije sa širom javnošću (Gurtner, 2002).

Multimedij – integrisanje na istom nosiocu zvukova, teksta, nepokretnih i pokretnih slika. Glavna karakteristika multimedijalnih primjena jeste interaktivnost korisnika i programa (Gurtner, 2002).

Digitalni mediji – predstavljaju najnovije oblike masovne komunikacije, koji pružaju mogućnosti razmjenjivanja informacija (Gurtner, 2002).

Internet (World Wide Web) – mreža svih mreža, koja danas povezuje preko 30 miliona korisnika u oko 125 zemalja. Služi za razmjenu informacija/poruka, uvid u bazu podataka itd. Interfejs koji se obično koristi na Internetu, **WWW**, obuhvata, na nivou svijeta, multimedijalne servere koji su međusobno povezani hiper-tekst vezama. Interaktivan je i veoma jednostavan pri upotrebi (Gurtner, 2002).

Tehnologija – predstavlja skup vještina, znanja i sposobnosti upotrijebljenih kroz primjenu naučnog znanja u praktične svrhe ljudskog života. Ona se javlja kao rezultat djelovanja čovjeka na prirodu i društvo, što podrazumijeva pronalaženje najpogodnijih instrumenata, metoda i sredstava za prilagođavanje prirode i društva ličnim potrebama i afinitetima čovjeka (Gurtner, 2002).

1.1. Digitalno opismenjavanje

Digitalnu pismenost ili digitalnu kompetenciju možemo definisati na različite načine. Digitalna pismenost predstavlja vještinu i sposobnost promišljenog, bezbjednog i svrsishodnog korišćenja tehnologije u individualne svrhe – na poslu, tokom slobodnog vremena ili u komunikaciji sa ljudima i svijetom oko sebe (Bekić, 2023). Medijska pismenost obuhvata posjedovanje znanja i umijeća o tome na koji način prihvatiti, analizirati i kritički protumačiti poruke koje se primaju putem nekog medija (Čakmazović, 2021).

Na obrazovnom planu nastava na daljinu već odavno postoji. Evropska zajednica je 1988. godine osnovala gigantski projekat pod nazivom DELTA (Developing European Learning through Technological Advances) da bi se posebno vršila istraživanja u oblasti nastave na daljinu. Iako se većina napora koji se ulažu u ovu oblast dominantno odnose na odrasle, ovaj tip aktivnosti može pozitivno da se odrazi i na primjene koje se odnose na djecu (Rečicki & Girtner 2002). Jedna od pozitivnih primjena mogla se primijetiti sa početkom epidemije na našim prostorima, 2020. godine, kada je kreirana i uvedena nastava putem televizijskog kanala, koja je djeci nadomjestila odlazak u školu i vrtić. U tom periodu, dominantno se mogla vidjeti učinkovitost medija i spektar mogućnosti koju nude. Međutim, mediji ne podučavaju djecu isključivo u okolnostima nastave na daljinu, već djeca iz njih apsorbuju sve moguće informacije koje im se pružaju u bilo kojem trenutku života. Takvo zapažanje podstiče sve prosvjetne radnike koji se bave vaspitno-obrazovnim radom, da osposobe djecu za svakodnevni život s medijima (Čakmazović, 2021).

Ključni faktori koji imaju uticaj na digitalnu kompetenciju i medijsku pismenost djeteta jesu trajanje (vrijeme usvajanja sadržaja koji se djetetu nudi), način (korišćenje medija), sadržaj (edukativne emisije, crtani filmovi, obrazovni program i sl.) i uzrast djeteta (Sindik, 2012).

Pravo na pismenost je davno prepoznato kao elementarno ljudsko pravo. U vezi sa tim, Evropska mreža za podsticanje pismenosti 2022. godine objavljuje odluku o pravu sve djece na digitalnu pismenost pod nazivom „Bolji internet za djecu i mlade“ (ELINET, 2022). Navedenom odlukom definiše se da svako dijete bez izuzetka, ima pravo na digitalnu pismenost. Države članice EU moraju osigurati da djeca, bez obzira na društveni položaj, vjersku pripadnost, etničko

porijeklo i pol, imaju obezbijedene resurse za razvoj kompetencija koje će omogućiti produktivno korišćenje digitalnih uređaja (ELINET, 2022).

1.2. Savremena tehnologija u vaspitno-obrazovnom procesu

Primjena savremene tehnologije u prosvjetnom radu u 21. vijeku postaje uslov modrenizacije vaspitno-obrazovnog procesa, a samim tim i nužan stručni izazov vaspitača, koji predstavljaju direktne posrednike između djece i tehnologije. Praktične vještine i osposobljenost vaspitača da koriste savremenu tehnologiju mogu uticati na dječiju percepciju i poimanje fiktivnog svijeta tehnologije i realnosti, procjenjivanje pozitivnih odnosno negativnih odlika, kao i adekvatno razumijevanje sadržaja tehnologije (Radetić & Ružić, 2012). Samim ulaskom tehnologije u nastavni proces, usvajanje znanja je prenijeto u virtuelnu stvarnost. Istraživanja ukazuju da se najoptimalniji rezultati u učenju postižu kombinovanjem tradicionalnog i modernog pristupa (Hilčenko & Jakovljević, 2017).

Svjedoci smo života u “digitalnom svijetu” u kojem se svaka zemlja širom planete trudi da maksimalno iskoristi potencijale savremene tehnologije za postizanje osobnog napretka i razvitka (Djebbari, 2012). Tehnologija je izazavala revoluciju industrije i poljoprivrede, pa se sa pravom i velikim očekivanjem pretpostavlja da će do velikih promjena doći i u obrazovnom procesu (Anđelković & Stanojević, 2017). Tehnološki razvoj uslovljava dinamične promjene i na planu uloge i funkcije vrtića. Danas se korišćenje savremene tehnologije u predškolskim ustanovama doživljava kao neophodan element i “alat”, koji u procesu obrazovanja vaspitačima pruža pomoć i podršku u postizanju vaspitno-obrazovnih ciljeva, a djeci nudi novitete u procesu sticanja znanja (Chronopoulou & Riga, 2012). Još je davno, jedan od najznačajnijih klasika pedagogije – Jan Amos Komenski, istakao kao primarni didaktički zadatak pronalaženje načina na koji će učitelji manje podučavati, a učenici više učiti, kako bi se u okviru vremena provedenog u vaspitno-obrazovnim institucijama izbjegla količina buke, dosade, manjak produktivnosti, a povećala zainteresovanost i želja za slobodnim radom i aktivnostima. Sa porastom naučno-tehnološkog razvoja otvara se mogućnost ostvarenja takvog cilja (Anđelković & Stanojević, 2017).

Savremena tehnologija koja se koristi u vaspitno-obrazovne svrhe, pri praktičnoj primjeni u vaspitno-obrazovnom radu naziva se obrazovna tehnologija. Sam pojam obrazovna tehnologija mnogo je širi nego što se to u literaturi predstavlja. On zapravo obuhvata sredstva, metode i oblike rada koji se primjenjuju u vaspitno-obrazovnom procesu, kao i savremenu oblast metoda i organizaciju angažmana, koji je uslov za inovaciju već postojećih i adekvatno provjerenih načina

rada. Obrazovna tehnologija doprinosi reorganizaciji nastave i promjeni uloge kako nastavnika, tako i učenika (Anđelković & Stanojević, 2017). U razvijenim zemljama svijeta uvođenje novih medijskih tehnologija predstavlja sastavni dio pravnog obrazovanja, sa početkom u predškolskim ustanovama, pa sve do univeziteta. Na našim prostorima savremena tehnologija još uvijek nije adekvatno implementirana u procesu vaspitanja i obrazovanja, iako je na skali osnovnog, srednjeg i akademskog obrazovanja uočen značajan napredak. Najkritičniji je nivo predškolskog uzrasta, gdje su uočeni problemi vezani za materijalnu opremljenost vrtića, kao i obuke i kompetentnosti vaspitača da odgovore na izazove koje savremena tehnologija pred njih postavlja (Stanisavljević Petrović & Pavlović, 2017).

Obrazovnu tehnologiju treba prihvatiti i koristiti kao primijenjenu nauku, koja obuhvata raznovrsne modele, sisteme, postupke istraživanja i usvajanja znanja. Današnja organizacija i sprovođenje nastave neraskidivo su povezani sa savremenom (obrazovnom) tehnologijom (Anđelković & Stanojević, 2017).

1.3. Didaktičke inovacije u radu vaspitača

U predškolskim ustanovama se pod uvođenjem pojma – novi mediji, najčešće misli na uvođenje inovativnih vaspitno-obrazovno interaktivnih programa i sistema. U vrtićima se primjenjuju nove obrazovne tehnologije, interaktivni softveri, namjenski predviđeni za djecu predškolskog uzrasta. Razvitak tehnologije omogućava primjenu široko raznovrsnih uređaja i alata, kao što su kompjuteri, mobilni telefoni, interaktivne table, elektronske igračke, CD, DVD plejeri, elektronski čitači knjiga, kao i analogni uređaji, kasete, projektori itd. Pretpostavlja se da ukoliko se tehnološki noviteti na pravilan i adekvatan način integrišu u vaspitno-obrazovni rad mogu ispoljiti svoju multifunkcionalnost (Anđelković, 2008).

Određeni autori posebno ističu multimedijalnost, kao bitnu karakteristiku novih medija. Naime takva odrednica je posebno tražena u procesu obrazovanja, pogotovo u predškolskim ustanovama i osnovnim školama. Od vaspitača se traži da se upoznaju sa karakteristikama i mogućnostima tehnološkog uređaja i adekvatno implementiraju njegove sponosti u vaspitno-obrazovne svrhe. Da u radu sa djecom objedinjuju različite zadatke i postižu planom i programom predviđene ciljeve, koji pospješuju pravilan razvoj cjelokupnih aspekata dječije ličnosti (Stanisavljević Petrović & Pavlović, 2017). Od vaspitača se takođe očekuje, da konstantno rade na usavršavanju svojih tehnoloških kompetencija, a to obuhvata redovno usvajanje novih saznanja o informatičkim tehnologijama, pripremu đaka za svijet tehnologije i tehnike, kao i usavršavanje i nadograđivanje pedagoške kulture roditelja (Krnet, Mesaroš Živkov i Važić, 2015). U vaspitno-obrazovnom procesu se savjetuje upotreba multimedijjskih paketa, koji svojom perfektno preciznom funkcijom obezbjeđuju najjednostavniju i najdjelotvorniju realizaciju vaspitno-obrazovnih zadataka (Lipovac, 2003).

Smatra se da se temelji predškolskog vaspitanja upotrebom novih medija, mogu u potpunosti izmijeniti, kao i cjelokupni sistem i model vaspitno-obrazovnog rada (Arsenijević i Andevski, 2011). Korišćenje novih medija vidljivo mijenja ambijent u kojem se sprovodi pedagoška praksa. Način uključivanja novih medija u dinamiku vrtića i rad sa najmlađim dječijim uzrastom treba temeljno razmotriti. Sa ciljem ostvarivanja holističkog pristupa u vaspitno-obrazovnom procesu, potrebno je nove medije koristiti kao “alat” za usvajanje znanja kako bi povezali sadržaje u oblasti školskog plana i programa (Stanisavljević Petrović, 2014).

Mora se uzeti u obzir činjenica da se kroz didaktičke i tehnološki savremene inovacije, djeca susreću sa novim načinom učenja i da, pored do tada osnovnih izvora saznanja (roditelji, vaspitači), sada apsorbuju informacije iz brojnih izvora, direktnim i indirektnim putem. Novi mediji predstavljaju vrstu potpore djeci u procesu učenja kroz istraživački pristup, pronalaženje rješenja postavljenog “problema”, memorisanje činjenica, izražavanja individualnih ideja, stavova, želja i mišljenja. Reklo bi se da uvođenje novih tehnoloških uređaja u vrtiće i njihovo integrisanje u predškolski plan i program, reprezentuje adekvatan feedback na mnogobrojne dječije potrebe (Veličković, 2014).

2. SOCIO-EMOCIONALNI RAZVOJ

Socio-emocionalni razvoj kod čovjeka počinje već u najranijem uzrastu i nastavlja se pomoću socio-emocionalnog učenja sve do zrelog uzrasta (Weissberg, Durlak, Domitrovich i Gullotta, 2015). Prema riječima i istraživanjima Yates i saradnika (2008) koji u radu ukazuju da socio-emocionalni razvoj predstavlja sposobnost svakog djeteta da konstruiše i formira prisne i sigurne odnose sa ljudima oko sebe (vršnjacima i odraslima), koji su društveno prihvaćeni, kao i da izučava okolinu u kojoj raste. Na taj način uči o porodici, domovini i kulturi.

2.1. Socio-emocionalno učenje

U zavisnosti od stavova i zaključaka mnogobrojnih autora možemo razlikovati više definicija samog pojma „socio-emocionalno učenje“. Pa tako autori Oberle, Domitrovich, Meyers i Weissberg (2016) socio-emocionalno obrazovanje (učenje) karakterišu kao proces u kojem se djeci i odraslima obezbjeđuju ravnopravne mogućnosti za prikupljanje znanja, učenja i upotrebe raznovrsnih socio-emocionalnih kompetencija potrebnih za svrsishodan život. Na drugom mjestu socio-emocionalno obrazovanje predstavlja proces u kojem se razvijaju stavovi, sposobnosti, znanja i umijeća koja su potrebna da bi individua mogla razumjeti sebe, svijet oko sebe i druge, te tako na pravilan način izrazila i regulisala emocije, koje joj pomažu u prevazilaženju određenih životnih poteškoća (Cefai i Cavioni, 2014).

Razvitak socio-emocionalnog učenja počinje u najranijem djetinjstvu. Primarnu ulogu u razvoju i obrazovanju socio-emocionalnih kompetencija ima upravo porodica. Brojni su pozitivni faktori uspješnog socio-emocionalnog obrazovanja i razvijanja kompetencija tog tipa kod djeteta. Prema istraživanju Cafai i saradnika (2018) iznose mnogobrojne dobre ishode socio-emocionalnog učenja. U njih su svrstali kognitivne, emocionalne, socijalne i akademske benefite. Široka je lepeza faktora koje poboljšava i na koje utiče socio-emocionalno učenje. Socio-emocionalno obrazovanje pospješuje emocionalne i socijalne sposobnosti, prosocijalno ponašanje, kao i pozitivan i dobronamjeran odnos prema sebi i drugima. Takođe, redukuje i umanjuje potencijalna problematična (agresivna) ponašanja, kao i mogućih pojava anksioznosti, depresije i upotrebe

raznovrsnih psiho-aktivnih supstanci. Ukoliko bismo napravili starosnu granicu one djece koja dobijaju najveću korist od razvitka socio-emocionalnog učenja, to bi svakako bila djeca predškolskog i mlađeg uzrasta, koja u tom periodu najaktivnije razvijaju svoju ličnost.

2.2. Socio-emocionalne kompetencije

Socio-emocionalne kompetencije podrazumijevaju znanja, umijeća i vještine, koje olakšavaju djeci razumijevanje, kontrolu i regulisanje sopstvene emocije, uspostavljanje i održavanje društvene interakcije i pokazivanje empatije prema drugim ljudima (Weissberg i dr., 2015). Bitni elementi socio-emocionalne kompetencije sa izuzetno važnim efektom koji utiče na raznovrsna područja dječijih života, jesu znanje o emocijama, empatija i regulacija emocija. Ove tri komponente se izdvajaju jer njihov pravilan i adekvatan razvoj ima uticaj na redukovanje interpsihičkih i intrapsihičkih problema kod djece (Allemand i dr., 2014).

Cjelokupni proces putem kojeg se razvija socio-emocionalna kompetencija jeste socio-emocionalno učenje. Socio-emocionalno učenje je proces tokom kojeg djeca razvijaju i stiču određena znanja, stavove i vještine potrebne za razumijevanje i upravljanje emocijama. Djeca takođe razvijaju empatiju, uspostavljaju i održavaju pozitivne odnose i donose sopstvene odluke (Weissberg, Durlak, Domitrovich i Gullotta, 2015).

- **Znanje o emocijama**

Znanje o emocijama obuhvata razumijevanje emocije izazvane određenim okolnostima tj. izazvane određenom situacijom, njeno prepoznavanje i imenovanje, kao i imenovanje emocije koja je suprotna emociji u određenoj situaciji. Posljednje navedeno predstavlja ljestvicu prepoznavanja emocija. Zahtijevanjem od djeteta da lične emocije „stavi u drugi plan“, dok zauzima ugao gledanja druge individue, može se procijeniti koliki stepen pri prepoznavanju emocija posjeduje dijete (Curby i dr., 2015).

U intervalu od treće do pete godine kod djece se odigravaju važni pomaci u znanju o emocijama. Fokus spoljašnjeg doživljaja emocija, preusmjerava se na unutrašnji. Dijete usljed vidljivih okolnosti shvata da reakcije ljudi mahom neće uvijek biti iste s obzirom na situaciju u kojoj se nađu. Shvata da ponašanje ljudi zavisi, kako od vanjskih uslova i faktora, tako i od unutrašnjih, tj. od misli, osjećanja, raspoloženja itd. (Boričević Maršanić i dr., 2017).

Kod djece koja su se socijalno zrela i koja su apsorbovala određena znanja o emocijama, moguće je uspješnije iskazivanje pažnje tokom školskih zadataka. Takva djeca bolje planiraju i

uključuju više resursa tokom procesa usvajanja znanja, iz prostog razloga jer bolje koriste informacije koje dobijaju od nastavnika, bolje ih apsorbuju i dalje prosljeđuju okolini i vršnjacima (Denham i dr., 2013).

Prilagođavanje djece na rad i radnu klimu u učionici, na pravilno prepoznavanje i izražavanje emocija u kontekstu školskog okruženja, neraskidivo je povezano sa znanjem o emocijama. Takva saznanja djeci donose više pozitivnih interakcija među vršnjacima, a nastavnicima obezbjeđuju poželjnu atmosferu za rad u učionici (Denham i dr., 2013).

- **Empatija**

Razvoj empatije predstavlja bitnu odrednicu prosocijalnog ponašanja koja uzima ogromnu ulogu u jačanju i obezbjeđivanju međuljudskih odnosa. Svaki pojedinac ima mogućnost izražavanja simpatije, saosjećanja, potrebe da drugom pomogne u nevolji. Empatija obezbjeđuje individui upravo sve navedeno i pritom predstavlja važan preduslov moralnog ponašanja. Empatija takođe uključuje i tri komponente koje čine bazu prosocijalnog i altruističnog ponašanja. To su: afektivna (ona podrazumijeva osjećanje koje druga osoba osjeća), kognitivna (predstavlja razumijevanje onoga što druga osoba osjeća) i motivacijska (želja i namjera za saosjećajnom reakcijom). Pomoću empatije utvrđuje se važnost socijalnih odnosa, kao i života i rada (cjelokupnog funkcionisanja) pojedinca unutar društva (Decety, Meidenbauer i Cowell, 2018).

Jedna od glavnih karakteristika empatije jeste upravo mentalna fleksibilnost u kojoj se preuzma tuđa perspektiva, tj. ugao gledanja druge individue. Upravo ova sposobnost, sagledavanje tuđim očima, predstavlja pokazatelj kompletno razvijene sposobnosti diferenciranja vlastitih od tuđih psiho-emotivnih stanja. Ova sposobnost se kod djece razvija postupno. Prvi pokazatelji brige za druge oko sebe javljaju se u uzrastu od tri godine. Razvoj se kontinuirano nastavlja tokom djetinjstva, a svoju kulminaciju postiže do završetka adolescencije (Boričević Maršanić i dr., 2017).

- **Regulacija emocija**

Regulacija emocija obuhvata inhibiciju i varijaciju emocionalne reakcije (Silkenbeumer, Schiller, Holodyski i Kärtner, 2016). Još u najranijem periodu, regulacija emocija počinje na relaciji roditelj – dijete. Obazrivost i osjetljivost roditelja na dječije emocije u daljem životu, za

posljedicu ima manji broj emocionalnih i bihevioralnih problema kod djeteta. Jaka emotivna povezanost s djetetom neraskidivo utiče na bolje socijalne vještine u budućem dječijem odrastanju (Behrendt i dr., 2019).

2.3. Uticaj roditelja na socio-emocionalni razvoj djece

Danas je, razvojem modernih tehnologija, roditeljima pružena mogućnost brze edukacije i povratne informacije za svaki vid pitanja koje se rađa iz želje za roditeljskim usavršavanjem i boljim vaspitavanjem i obrazovanjem djece. Pozitivni aspekti veće informisanosti, oplemenjenih znanja i vještina kod roditelja, dovode do boljeg socijalnog i emocionalnog razvoja djece (Rukavina, 2023).

Pozitivna strana modernih tehnologija jeste takođe u tome što su znanje i obrazovanje djeci dostupniji, podstakla se želja za nastavom na daljinu, kao i veća motivacija za obrazovnim i poslovnim uspjehom (Rukavina, 2023).

Prenaglašena zaštita od strane roditelja često se povezuje sa razvitkom anksionih poremećaja u djetinjstvu samih roditelja. Pretjerano zaštitničko ponašanje djeci može prouzrokovati strah od okoline, života i svijeta, može ih spriječiti u razvijanju njihovih kapaciteta, osamostaljivanju, samopouzdanju, a isto tako može natjerati djete da izbjegava određene životne situacije iz roditeljskog, a ne sopstvenog straha (Rukavina, 2023).

Efekti i posljedice koje se odražavaju na djecu su raznovrsni. Neka istraživanja su dokazala da prezaštićenost od strane roditelja, može dovesti do toga da dijete razvije odbojnost prema riziku, prema zavisnosti od roditelja, da razvije sklonost ka psihološkim poremećajima, kao i hronično nezadovoljstvo. Zanimljivo je da se slične karakteristike, možemo reći „deformiteti“, pokazuju jednako i kod djece koja su u pretjeranoj mjeri zaštićena od strane roditelja i kod djece koja su u pretjeranoj mjeri zanemarena od strane svojih roditelja (Rukavina, 2023).

Neki od mogućih uticaja na socio-emocionalni razvoj djece jesu:

- jednoroditeljska porodica;
- razvod roditelja;
- mentalno zdravlje roditelja;
- prezaštitnički odnos roditelja prema djeci.

Izgrađivanje odnosa između roditelja i djeteta počinje već od prvog dana dječijeg života. Načini na koje roditelji pristupaju vaspitanju i dječijim potrebama, već u startu određuju dječiji

razvoj i njihovo funkcionisanje u kasnijim životnim razdobljima. U odnosu između roditelja i djeteta formira se jedna od tri vrste prisnosti, tj. privrženosti, a to su: sigurna, nesigurna ili anksiozna. U slučaju sigurne privrženosti koju čini odnos pun topline, razumijevanja, povjerenja, brige o dječijim potrebama, zaštite i osjećaja sigurnosti unutar porodice u tjesnoj je vezi s pozitivnim ishodima po djete (Behrendt i dr., 2019). Ukoliko dijete stvori nesigurnu povezanost s roditeljima, koju sačinjava nepovjerenje, manjak podrške, razumijevanja dječijih potreba, nedostatak topline i sigurnosti, nemogućnosti oslonca na roditelje, dijete tada u odnosu sa roditeljima ne uspijeva razviti tehnike načina prepoznavanja, imenovanja, prihvatanja, niti regulisanja neprijatnih emocija, zbog čega će imati sigurnih poteškoća u razvijanju socio-emocionalnih kompetencija (McCabe i Altamura, 2011).

U istraživanju su Metanaliza Groh i dr. (2017) došli do zaključka da sigurno privržena djeca iskazuju viši stepen socijalne kompetencije, kao i manjak ambivalentnih i eksternalizovanih poteškoća, u odnosu na nesigurno privrženu djecu. Ukoliko se roditelji savjesno i temeljno posvete osluškivanju dječijih potreba, na prilično jednostavan način može se stvoriti veza sigurne privrženosti. Sigurna privrženost se razvija tako što roditelji uspijevaju da odgovore na dječije potrebe, npr. pokazivanjem nježnosti, razgovorom, dodirom, zagrljajem, kao i svim drugim oblicima i načinima pomoću kojih djete zaista doživljava da su roditelji tu za njega svaki put kada ih ono zatreba.

2.4. Uticaj vaspitača na socio-emocionalni razvoj djece

Kada je u pitanju odnos sa drugim ljudima, razvoj komunikacije i sklapanje novih prijateljstava, škola ima izrazito značajan uticaj na razvoj raznovrsnih kompetencija kod djece (Schonert-Reichl i dr., 2015). Individue koje zajedno uz roditelje utiču na razvoj i napredak socijalnih kompetencija jesu stručne osobe koje imaju obavezu nadzora, vaspitanja i obrazovanja, a samim tim i uvid u dječija postignuća. Potencijalne teškoće s kojima se dijete susreće prvi uoče nastavnici. Oni, pravilnom interakcijom, pomažu djetetu da uči o sebi, o drugima, a tako i o novim izazovima koji se postavljaju pred njega (Campbell i dr., 2015).

Jedan od glavnih faktora u školama i vrtićima jesu vaspitači i učitelji. Vrtići su prve ustanove u kojima djeca imaju dodira sa mnoštvom društvenih i socijalnih faktora koje trebaju apsorbovati i na njih adekvatno odgovoriti. Vrtići i škole u mnogome pomažu pri podsticanju razvoja djece, pri čemu vodeću ulogu imaju zaposlena stručna lica. Vaspitači pomažu pri razvijanju samostalnosti i samopouzdanja, inspirišu i motivišu djecu svojim primjerima u kojima djeca vide uzor i često ga rado prate.

U brojnim istraživanjima došlo se do zaključka da djeca koja idu u vaspitno-obrazovne ustanove (vrtići, škole) u kojima je zastupljeno nestručno i nepravedno postupanje vaspitača i dr. (učitelja, nastavnika, profesora), u mnogome su više izložena psihičkom i fizičkom vršnjačkom nasilju. Nasuprot tome u situaciji koja je drugačija, u kojoj dolazi do izgrađivanja pozitivnog odnosa s vaspitačima i drugim prosvjetnim radnicima, takav odnos uzima učešće u pozitivnom uticaju na socio-emocionalni razvoj djece. Dobar, kvalitetan i pozitivan odnos na relaciji učitelj-učenik povezan je sa regulacijom emocija i dobronamjernim odnosom među drugarima. Takva klima u učionici doprinosi smanjenju agresivnosti u odjeljenju, kao i smanjenju ili gubitku upotrebe raznovrsnih psiho-aktivnih supstanci (Epstein, 2010). Mnogobrojna istraživanja pokazuju da pozitivna školska klima ima pozitivan uticaj na razvoj socio-emocionalnih kompetencija. Takva atmosfera u učionici ima funkciju zaštitnog faktora koji formuliše i reguliše uticaje negativnih životnih okolnosti po mentalno zdravlje djeteta (Starkey, Aber i Crossman, 2019).

Mnogobrojna istraživanja su potvrdila da je visoka socio-emocionalna kompetencija u tijesnoj vezi sa kvalitetnijim uspjehom u školi, kao i sa psihološkom vitalnošću djeteta, a da takođe ima uticaj i na sva kasnija dešavanja u dječijem životu, kao što su rad i uspjeh na poslovnom planu, količina depresije, bračni status itd. (Durlak, Weissberg, Dymnicki, Taylor i Schellinger, 2011).

U današnje vrijeme pokazuje se sve veće interesovanje vezano za pitanje kako škola može podržati pozitivan dječiji razvoj i učiniti sve kako bi spriječila moguće probleme i teškoće prije nego do njih uopšte i dođe (Damon, 2004).

2.5. Važnost igre za socio-emocionalni razvoj djece

Dijete sazrijeva u svim razvojnim aspektima kroz igru – najprirodniju aktivnost i način učenja. Igrajući se, djeteta razvija kreativnost i maštu. Igranje kod djece doprinosi razvoju motorike i fizičke kondicije i predstavlja sastavni dio društvene interakcije. Igra je zapravo toliko važna, da je Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta priznala i odredila igru kao osnovnu potrebu i pravo svakog djeteta (Anderson, Steen i Stavropoulos, 2017).

U svijetu aktuelnih izazova i društvenih promjena, djeca sve više svog slobodnog vremena za igru provode pred ekranima (telefoni, tableti, računari). Sve je manje zastupljena igra sa vršnjacima, koja bi dodatno doprinijela razvoju socijalnih vještina, sticanju „stvarnih“ prijatelja, kao i boljem socijalnom i emotivnom razvoju. Ekspanzija tehnologije i globalna povezanost omogućila je mnogo intenzivniju razmjenu između kultura, a time i između pripadnika različitih miljea, što je od velikog značaja za razvoj i kultivisanje dječijih potencijala. Bilo da se radi o usvajanju novih vještina ili druženju sa prijateljima, internet igra veliku ulogu u životima djece.

U nekim zemljama postoji određeni nivo brige da pretjerana količina stresa, preopterećenosti i pritiska (u okvirima školskog programa i izvan njega) rezultuju nedostatkom slobodnog vremena za igru, posebno aktivnu i nestrukturisanu igru, koja se prihvata kao poseban faktor pravilnog razvoja.

2.6. Uticaj digitalnog okruženja na socio-emocionalni razvoj djece u vrtiću

Emocije unutar osobe stvaraju različita psihosomatska stanja, koja dalje utiču na njegovo ponašanje u društvu i okruženju. Od samog početka djeca kroz interakciju sa svojom okolinom proživljavaju i pokazuju raznovrsne emocije, koje uče razaznati, kontrolisati i redukovati (Brajša-Žganec i Slunjski, 2007).

Svakodnevni boravak djece predškolskog uzrasta ispred ekrana tableta, telefona, televizora, kao i sveukupnog digitalnog okruženja, podstiče pitanja i polemike o uzročno-posljedičnoj povezanosti dječijeg razvoja i digitalnih tehnologija. Danas je naše društvo u potpunosti naviknuto na sliku djetinjstva u kojem je sastavni dio odrastanja neki “komad” tehnologije. Situacija u kojoj djeca predškolskog uzrasta gledaju crtane filmove, igraju igrice, pretražuju internet, predstavlja uobičajenu sliku današnjice. Uvidom u dostupnu literaturu vidimo da različiti autori zastupaju tvrdnje u kojima se navodi da digitalne tehnologije nemaju pozitivan učinak na emocionalni, kognitivni, fizički, niti socijalni razvoj djece ranog predškolskog uzrasta.

U jednom od istraživanja se navodi da su ona djeca koja su imala problema sa samoregulacijom u periodu od 9 do 24 mjeseca, mnogo više svog vremena iskoristila za upotrebu digitalnih tehnologija (Radesky i dr., 2014).

Pozitivno razvijanje socio-emocionalnog rasta djeteta u uskoj je vezi sa ljudskim interakcijama u društvu, koje predstavljaju bitan faktor uspostavljanja i izgrađivanja sigurnosti. Utoliko se zaključuje da je sve što potencijalno ugrožava društvenu interakciju, integrišući i medije, predstavlja rizični faktor koji može uticati na socio-emocionalni razvoj djece. Pored prekomjerne količine simulacije, posmatranje ekrana rezultuje i enormnom količinom vremena tokom kojeg su djeca sama.

U svom radu Christakis (2009) ističe važnost ljudske interakcije, kako bi se postigla simulacija u međuljudskim odnosima i na taj način obezbijedili neophodni uslovi za pravilan razvoj mozga.

2.7. Uloga roditelja u digitalnom okruženju

Danas je digitalno okruženje stvarnost većine djece i ljudi. Posebnu ulogu u dječijim životima od najranijih dana zauzima tehnologija, koja je uzela maha u skoro svim aspektima okruženja. Gledajući na roditeljstvo kao na jedan ciljni i svrsishodan zadatak, možemo reći da su mnogobrojni izazovi stavljeni pred roditelje i to pogotovo u današnjem vremenu razvoja i napretka cijelokupnog svijeta. Prema Felitzen i Carlsson (2003) uloga roditeljstva koja se temelji na želji da se djetetu pruži i obezbijedi što bolji i pravilniji opstanak i razvoj, prenosi tu ulogu na digitalno okruženje i upravo pomaže djetetu u “kretanju” digitalnim svijetom, pokušavajući da ih što bolje zaštiti od rizika.

Američka pedijatrijska akademija (2016) ističe i preporučuje da ona djeca koja su mlađa od 18 mjeseci, ne smiju biti izložena nijednoj vrsti ekrana, osim kratkih poziva ili videopoziva sa bliskim osobama. Djetetu treba kroz razgovor, bez nametanja, postavljanjem pitanja pomoći da razmišlja i da se zainteresuje prosuđivanjem i kritičkim razmišljanjem o mogućim lošim uticajima tehnologije, posljedicama pretjeranog korišćenja, a takođe, predložiti mu i korisne i funkcionalne strane koje mu sutra kroz život mogu biti od pomoći (Masterman, 2005).

Roditelji su ti koji odlučuju o dozi korišćenja savremene tehnologije u svojim domovima. Upravo takva roditeljska uloga zahtijeva organizaciju, razgovor, planiranje i raspored upotrebe medija, kao i pronalaženje alternativnih načina razonode i zabave (Cibocij, Kanižaj, Labaš, 2021). Američka pedijatrijska akademija (2016) ističe normu od sat vremena dnevno za dječiju upotrebu tehnologije, kao razumno ograničenje koje djeci pruža dovoljno vremena za sve druge aktivnosti (fizičku aktivnost, socijalizaciju, kreativnu igru). Tako se redukuju i smanjuju nepovoljne i negativne posljedice na dječiji razvoj – nedostatak sna, dekoncentrisanost, sporije usvajanje znanja itd.

Učestalo korišćenje tehnologije djeci stvara naviku koja otežava suočavanje sa situacijama koje zahtijevaju strpljenje, odlaganje trenutnog zadovoljenja, kao i razumijevanje i prihvatanje postavljene granice i usljed toga regulacije i kontrolisanja svojih emocija. Za dijete je važno da nauči pravilno reagovati i suočavati se sa raznovrsnim neprijatnim situacijama, kao i sa dosadom.

Na taj način uči upravljati sobom, svojim emocijama, bez bojazni i straha zavisnosti od ekrana (Cibocij, Kanižaj, Labaš, 2021).

2.8. Uloga vaspitača u digitalnom okruženju

Vaspitači su stručne individue, pedagoški osposobljeni prosvjetni radnici koji učestvuju u organizaciji i sprovođenju vaspitno-obrazovnih aktivnosti, koje za primaran cilj imaju izgrađivanje potpune i cjelovite ličnosti. Vaspitači su, pored roditelja, većim dijelom zaduženi i za razvoj digitalne kompetencije kod djece.

U predškolskom uzrastu upoznavanje djece i digitalnog okruženja razvija se tako što djecu treba upoznavati sa informacijsko-komunikacijskom tehnologijom, njenom funkcijom i mogućnostima upotrebe na različite načine i u različite svrhe. Digitalna tehnologija u vrtiću predstavlja važan faktor i olakšicu vaspitačima prilikom realizacije vaspitno-obrazovnih ciljeva i zadataka. Ona u mnogome predstavlja i „alat“ koji vaspitači koriste, resurs dječijeg učenja, kao i pomoć pri samoevaluaciji dječijih ličnih aktivnosti i procesa usvajanja znanja.

Prema Krpan, Sindik, Baratković (2017) svim prosvjetnim radnicima je u radu s djecom potrebna je medijska pismenost kako bi djecu razumjeli i pravilno usmjerili.

Prema zaključcima Ciboci, Kanižaj i Labaš (2011) vaspitači se u kontaktu sa novim digitalnim medijima osjećaju „razoružano“. Potpuno svjesni digitalne realnosti, vaspitači se u određenoj mjeri boje novog i nepoznatog zbog nedovoljnog poznavanja same tehnologije.

Prosvjetni radnici, a često i roditelji, ne razumiju i ne znaju što sve djeca rade u kontaktu sa medijima i kakav uticaj i posljedice taj kontakt može imati po dijete. Zato je medijsko opismenjavanje odraslih (prosvjetnih radnika, roditelja) i svih onih koji dolaze u kontakt sa mlađim naraštajima od velike važnosti. Na taj način će se smanjiti jaz među generacijama. Na taj način će i vaspitači i roditelji biti ti koji će djecu uvoditi u digitalni svijet i pravilno usmjeravati kroz svijet medija.

Prema Krpan, Sindik, Baratković (2017) samo medijski pismena odrasla osoba, može na adekvatan, društveno poželjan i uspješan način odgojiti, usmjeriti i medijski opismeniti dijete. Ona osoba koja je medijski pismena, samostalno, samosvjesno i pravilno koristi prednosti medija na ispravan način (Mikić, 2002).

2.9. Analiza dosadašnjih rezultata

Svakodnevnica je da djeca predškolskog uzrasta provode vrijeme ispred ekrana tableta, telefona, gledajući crtane filmove, igrajući igrice ili pretražujući internet. Uvidom u relevantnu literaturu možemo zapaziti da se mnogi autori bave pitanjem uticaja digitalnih medija i sadržaja na ponašanje djece.

Prema rezultatima istraživanja (Kardefelt-Winther, 2017) sprovedenog u Velikoj Britaniji na više od 13.000 djece, starosnog uzrasta od pet godina, moguće je zaključiti da je korišćenje digitalnih tehnologija duže od dva sata dnevno, u cilju razonode i zabave, direktno povezano sa malim porastom emocionalnih poteškoća i problematičnog ponašanja. Ovo istraživanje nije dokazalo da se kod ispitanika pojavljuju drugi problemi, poput hiperaktivnosti ili problema sa vršnjacima tokom socijalizacije.

Do sličnih rezultata došao je Globokar (2018), koji utvrđuje da djeca usljed „senzornog preopterećenja“ doživljavaju pad koncentracije, iscrpljenost mentalne energije, što često dovodi do frustracije, ljutnje i eksplozivnog ponašanja.

Ne osporavajući činjenicu da se socijalne kompetencije stiču i razvijaju u interakciji djece sa drugima, opravdana je bojaznost uticaja digitalizacije na socijalizaciju, upravo zbog vremena koje djeca troše ispred ekrana, što ostavlja manjak vremena za interakciju sa drugom djecom. Prema istraživanju (Funk i dr., 2009) koje je obuhvatilo ispitivanje djece od dvije do pet godina i koje je uključilo longitudinalne podatke, ispitavši kasnije istu djecu uzrasta od sedam do deset godina, došlo je do rezultata koji ukazuju na povezanost antisocijalnog ponašanja dječaka u školskom uzrastu sa gledanjem nasilnog medijskog programa tokom njihovog predškolskog uzrasta.

Do sličnih zapažanja se došlo i u drugom istraživanju (Funk i dr., 2009) u kojem se navodi da su djeca koja dugo vremena provode sama ispred ekrana digitalnih uređaja u povećanom riziku od nepovoljnih emocionalnih ishoda. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 120 ispitanika, starosnog urasta od 5 do 12 godina. Aspekti koji izazivaju zabrinutost zbog izloženosti medijskom nasilju obuhvataju povećanu agresiju i neosjetljivost na nasilje.

U istraživanju koje je sproveo Rukavina (2023) sa ciljem ispitivanja znanja i stavova roditelja o socio-emocionalnom razvoju djece, na pitanje da li roditelji smatraju da moderna tehnologija pospješuje socio-emocionalni razvoj njihovog djeteta, od ukupno 102 ispitanika njih 56 (54.9 %) su odgovorili kako ne smatraju da moderna tehnologija pospješuje socio-emocionalni razvoj djece, 37 ispitanika (36.3 %) smatra kako moderna tehnologija djelimično pospješuje socio-emocionalni razvoj, dok 9 ispitanika (8.8 %) smatra da pospješuje.

Zahtjevi roditeljstva u okolnostima užurbanog života za mnoge roditelje su izazov. Zato se nerijetko na kraju radnog dana pribjegava korišćenju digitalnih tehnologija, kao vrsti „alata“ za pomoć roditeljima tokom vremena provedenog sa djecom.

Prema istraživanju (Plowman i McPake, 2013) djeca predškolskog uzrasta obično imaju omiljene programe ili dječije filmove koje rado iznova gledaju. Biraju igrčke povezane sa filmom ili sadržajem koji se emituje, igraju se sa njima na iste načine koji su povezani sa radnjom iz konkretnog filma. Kada se sadržaji gledaju zajedno sa porodicom, postaju zajedničko iskustvo o kojem se kasnije može opet razgovarati. Istraživanje je ukazalo da digitalni mediji mogu pružiti podsticaj dječijih pitanja o svijetu, proširiti vidike kao i lepezu mogućnosti za učenje o svijetu oko sebe.

Prema istraživanju Andersona i sar. (2017), prema uzorku od 120 ispitanika starosne dobi do 2 godine, navodi se kako vrijeme koje djeca provedu u gledanju televizijskog programa uglavnom ima negativne posljedice za djecu mlađu od dvije godine. Poseban uticaj ima na jezik i formiranje govora. Dokazi upućuju da televizija tokom emitovanja programa u pozadini remeti dječiju igru i smanjuje kvalitet interakcije roditelj-dijete u poređenju sa situacijom kada je televizija isključena.

Za razliku od djece ranog uzrasta, u drugom istraživanju (Anderson i dr., 2017) dolazi se do rezultata koji upućuju na pozitivne i negativne uticaje digitalnih medija na djecu predškolskog uzrasta. Dalje se navodi kako edukativni i obrazovni programi imaju pozitivan uticaj na socio-emocionalni i kognitivni razvoj djece u pedškolskim ustanovama. Djeca od 2,5 godine počinju učiti iz programa usmjerenih na obrazovanje djece, dok se učenje složenijih edukativnih programa razvija sve do 12 godine (Anderson i dr., 2017).

Pregledom istraživanja Vulchanova i sar. (2017), sprovedenog u Velikoj Britaniji, prema uzorku od 205 ispitanika, dokazuje se da se sve veći broj djece ranog uzrasta uspavljuje tabletom,

prije nego uspavankom ili pričom za laku noć. Dok veliki broj roditelja koristi raznovrsne uređaje digitalne tehnologije (telefone, tablete, stone i prenosne računare) za čitanje priča prije spavanja. Istraživanje je sprovedeno na uzorku starosnog uzrasta od 3 do 6 godina (Vulchanova i dr., 2017).

O tome se govori u istraživanju koje su sproveli Lund i sar. (2021), na uzorku od 80 ispitanika u kojem se nije pronašlo dovoljno dokaza o povezanosti kvaliteta sna djece od 5 godina i korišćenja digitalnih tehnologija. Dok je kod djece od 6 do 12 godina, vrijeme provedeno pred ekranima, prisustvo digitalnih uređaja u njihovoj sobi ili njihovoj blizini, bilo povezano sa kasnijim odlaskom u krevet, kraćim trajanjem i poremećajem sna, kao i buđenjem tokom noći.

U istraživanju koje su sproveli Silverman i Hines (2009), na uzorku od 80 ispitanika, se upoređivalo tradicionalno podučavanje djece u vrtićima, sa podučavanjem pri kojem je korišćena multimedija. Tom prilikom su ispitivana djeca koja dolaze iz porodica kojima engleski nije maternji jezik sa djecom kojima jeste. Rezultati su pokazali da je otkriven pozitivan uticaj multimedijски obogaćene nastave prilikom podučavanja kod djece kojima engleski nije bio maternji jezik. Nedostatak opšteg znanja i jaz između ove dvije grupe ispitanika je nestao.

II METODOLOŠKI DIO NAUČNO-ISTRAŽIVAČKOG RADA

Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja je uticaj digitalizacije na socio-emocionalne vještine djece u predškolskoj ustanovi. Smatramo da je navedeni predmet istraživanja veoma aktuelan i od značaja za sve društvene aktere.

Upotreba digitalne tehnologije mijenja način razmišljanja i može imati značajan uticaj na razvoj emocionalnih i kognitivnih procesa kod djece već u ranom djetinjstvu.

Socio-emocionalni razvoj djece podrazumijeva interakciju i igru sa vršnjacima, sklapanje novih prijateljstava i snalaženje u grupnom okruženju. Upravo zbog uticaja digitalnih medija, koji mijenjaju iskustva djece i prikazuju stvari koje nisu u neposrednoj dječijoj okolini, čineći na ekranu sve trenutno dostupnim, odlučili smo da se detaljnije bavimo ispitivanjem ove problematike.

Cilj i zadaci istraživanja

Dijete sazrijeva u svim razvojnim aspektima kroz igru, kao najprirodniju aktivnost i način učenja. Igrajući se, dijete razvija kreativnost i maštu. Igranje kod djece doprinosi razvoju motorike i fizičke kondicije i predstavlja sastavni dio društvene interakcije. Igra je zapravo toliko važna, da je Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta priznala i odredila igru kao osnovnu potrebu i pravo svakog djeteta (Anderson, Steen i Stavropoulos, 2017).

U svijetu aktuelnih izazova i društvenih promjena, djeca sve više svog slobodnog vremena za igru provode pred ekranima (telefoni, tableti, računari). Sve je manje zastupljena igra sa vršnjacima, koja bi dodatno doprinijela razvoju socijalnih vještina, sticanju „stvarnih“ prijatelja, kao i boljem socijalnom i emotivnom razvoju. Ekspanzija tehnologije i globalna povezanost je omogućila mnogo intenzivniju razmjenu između kultura, a time i između pripadnika različitih miljea, što je od velikog značaja za razvoj i kultivisanje dječijih potencijala. Bilo da se radi o usvajanju novih vještina ili druženju sa prijateljima, internet igra veliku ulogu u životima djece.

Usljed navedenog, glavni razlog i svrha našeg istraživanja jeste ispitivanje uticaja digitalizacije i njenih mogućih posljedica na dječije socio-emocionalne vještine.

Cilj istraživanja: Utvrditi da li i na koji način neadekvatni digitalni sadržaji i prekomjerni boravak pred ekranima utiču na međusobnu komunikaciju na relaciji djetete-dijete i djetete-vaspitač.

Kako bismo ostvarili postavljeni cilj, neophodno je prvo definisati istraživačke zadatke.

Istraživački zadaci:

- utvrditi da li vaspitači koriste odgovarajuće digitalne sadržaje pri realizaciji programa i u svrhu unapređenja dječijih socio-komunikativnih vještina;
- utvrditi da li i na koji način prekomjerni boravak pred ekranima osiromašuje komunikaciju između djece, po procjeni naših ispitanika;
- utvrditi da li i na koji način digitalni sadržaji utiču na socijalne vještine djece, po procjeni naših ispitanika;
- utvrditi da li i na koji način digitalni sadržaji utiču na ponašanje djece (agresivno ponašanje), po mišljenju naših ispitanika.

Istraživačke hipoteze

Na osnovu predmeta, cilja i istraživačkih zadataka, definišemo glavnu, kao i sporedne hipoteze koje ćemo u našem istraživanju prihvatiti ili odbaciti.

U skladu sa ciljem istraživanja glavnu hipotezu smo definisali na sljedeći način:

Hg - Pretpostavlja se da digitalni sadržaji i vrijeme provedeno pred ekranima, utiču na promjenu ponašanja djece u predškolskoj ustanovi, u domenu načina komunikacije između djece i sa odraslima, empatije, timske igre.

Iz ovako formulisane glavne hipoteze i istraživačkih zadataka proističu sporedne hipoteze, a one su:

H1 - Pretpostavlja se da vaspitači koriste odgovarajuće digitalne sadržaje pri realizaciji programa i u svrhu unapređivanja dječijih socio-komunikativnih vještina;

H2 – Pretpostavlja se da prekomjerni boravak pred ekranima osiromašuje komunikaciju između djece, po procjeni naših ispitanika;

H3 - Pretpostavlja se da se pri izloženosti djece digitalnim sadržajima umanjuje potreba za druženjem i kooperativnim aktivnostima, po procjeni naših ispitanika;

H4 – Pretpostavlja se da digitalni sadržaji mogu podsticati na neadekvatne ponašajne reakcije (agresivno ponašanje).

Istraživačke varijable

Nakon što smo odredili predmet, cilj i istraživačke zadatke, glavnu, kao i sporene hipoteze, prelazimo na definisanje istraživačkih varijabli.

U našem istraživanju nezavisna varijabla bila bi – **opremljenost i prilagođenost digitalnih tehnologija u predškolskim ustanovama u skladu sa potrebama vaspitno obrazovnog procesa.**

Zavisna varijabla predstavlja posljedicu uticaja nezavisno promjenjive na zavisno promjenjivu varijablu. U našem istraživanju zavisna varijabla predstavlja **uticaj digitalnih tehnologija na promjenu ponašanja djece u predškolskim ustanovama.**

Ukoliko je naša nezavisna varijabla – opremljenost i prilagođenost digitalnih tehnologija u predškolskim ustanovama, samim tim, digitalni uređaji su implementirani u vaspitno-obrazovni rad i kao takvi dostupni učenicima. U odnosu na to, imamo situaciju da nezavisna varijabla djeluje na zavisnu varijablu, tj. utiče na promjenu ponašanja djece u predškolskim ustanovama.

Metodološki pristup

Kako bi u potpunosti sagledali i istražili problem proučavanja, u teorijskom dijelu dominiraće racionalno-deduktivni pristup, dok će u metodološkom dijelu postavljene hipoteze biti potvrđene ili odbačene pomoću empirijsko-induktivnog pristupa. U dijelu obrade prikupljenih podataka koristićemo matematičko-statistički pristup.

Testiranje postavljenih hipoteza ukazuje na primjenu kvalitativnih i kvantitativnih naučno-istraživačkih metoda.

U radu ćemo primijeniti metodu teorijske analize i deskriptivnu metodu. Metodom teorijske analize koristićemo se, kako bi detaljno proučili fundamentalna pedagoška pitanja i probleme, saznali važne podatke, shvatili njihovu povezanost i logičko-misaonim putevima došli do novih rješenja i naučnih zaključaka. Metodu teorijske analize kombinovaćemo sa deskriptivnom metodom. Deskriptivnom metodom omogućićemo pogled na stvarno stanje proučavane pedagoške pojave.

Karakter i značaj istraživanja

Ovo istraživanje se bavi sagledavanjem i izučavanjem postojeće situacije (stanja) u vaspitno-obrazovnoj praksi. Iz tog razloga, prema karakteru svrstava se u grupu primijenjenih istraživanja. Ovo istraživanje spada u mikro istraživanja, radi limitiranog (relativno malog) broja uzoraka.

Nakon sprovedenog istraživanja, očekujemo da ćemo dati argumentovane odgovore na postavljene hipoteze. Naše istraživanje ponudiće informacije vaspitačima – koliki je njihov doprinos rezultatima, koje pozitivne strane su prepoznali u uticaju digitalizacije na razvoj socio-emocionalnih vještina kod djece, da li nešto treba izmijeniti kako bi postigli lični kvalitet u radu sa djecom. Smatramo da ćemo ovim istraživanjem otvoriti izvjesna pitanja koja se tiču uticaja digitalizacije na socio-emocionalni razvoj vještina kod djece. Rezultati istraživanja će omogućiti uvid u neke važne aspekte ove problematike i otvoriti puteve za preispitivanje srodnih problema, primjenom novih instrumenata.

Izbor populacije i uzorka istraživanja

Populacija u ovom istraživanju biće vaspitači u predškolskim ustanovama u Podgorici. Istraživanje će biti izvršeno na namjerno odabranom uzorku (privatni i državni vrtići) i iznosiće 100 ispitanika.

Struktura istraživačkog rada predstavljena je u tabeli 1.

Tabela 1: *Struktura istraživačkog uzorka – vaspitači*

Opština	Naziv predškolske ustanove	Broj vaspitača
Podgorica	JPU „Ljubica Popović“	11
Podgorica	JPU „Pčelica“	5
Podgorica	JPU „Đina Vrbica“	10
Podgorica	JPU „Bubamara“	10
Podgorica	JPU „Sunce“	9
Podgorica	JPU „Suncokrili“	2
Podgorica	PPU „Kockica“	5
Podgorica	JPU „Osmjeh“	7
Podgorica	PPU „Bambino“	4
Podgorica	PPU „Artić Pinokio“	6
Podgorica	JPU „Leptirići“	7
Podgorica	PPU „Nova Kućica“	6
Podgorica	PPU „Maša“	6
Podgorica	PPU „Čarli Čaplin“	3
Podgorica	PPU „Dvor“	6
Podgorica	PPU „Vini pu“	3
Ukupno	Σ	100

Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

U našem radu primjenjujemo metodu teorijske analize i deskriptivnu metodu. Koristićemo se metodom teorijske analize, kako bismo temeljno proučili bazična pedagoška pitanja i probleme, saznali važne informacije, shvatili njihovu povezanost i logičko-misaonim putevima došli do novih rješenja i naučnih zaključaka.

Metodu teorijske analize kombinovaćemo sa deskriptivnom metodom. Deskriptivnom metodom obezbjeđujemo ugao gledanja na stvarno stanje proučavane pedagoške pojave, uz primjenu instrumenata i postupaka sa ciljem da se utvrdi uticaj digitalizacije na djecu predškolskog uzrasta.

U istraživanju ćemo primjeniti anketni upitnik. Upitnikom će se ispitati stavovi i mišljenja vaspitača o uticaju digitalizacije na socio-emocionalne vještine djece u predškolskoj ustanovi. Pitanja u anketnom upitniku biće otvorenog, zatvorenog ili kombinovanog tipa. Rezultate koje dobijemo anketnim upitnikom predstavimo tabelarno ili grafikonom. Primjenom upitnika doći ćemo do detaljnijih odgovora i podrobnije sagledati proučavanu problematiku iz ugla vaspitača i upotpuniti sliku stvarnog stanja na terenu.

Organizacija i tok istraživanja

Naše istraživanje započinjemo uvidom u svu dostupnu pedagošku literaturu. Kada se potrebna literatura prikupi, pristupa se definisanju problema i predmeta naučnog istraživanja. Nakon toga, definišemo cilj i zadatke istraživanja, a zatim, pomoću cilja i zadataka definišemo glavnu, kao i sporedne hipoteze. Potom, definišemo zavisnu i nezavisnu varijablu, a zatim utvrđujemo populaciju i uzorak na kojima vršimo naše ispitivanje anketnim upitnikom i intervjuom.

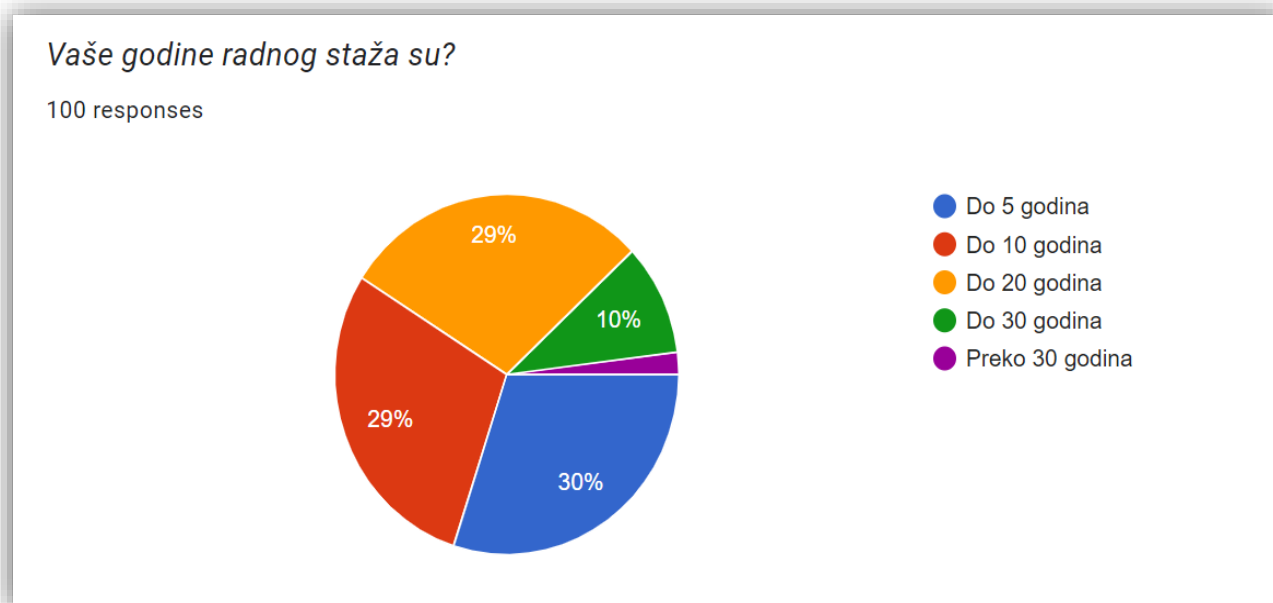
Potrebno je zatražiti dozvolu svake predškolske ustanove koja je dio našeg istraživanja, takođe, potrebno je imati pristanak vaspitača koji učestvuju u istraživanju i koji znaju cilj našeg istraživanja. Našim ispitanicima saopšteno je da se istraživanje sprovodi isključivo za potrebe master rada i da će svaki ispitanik ostati anoniman.

Istraživanje je izvršeno sredinom marta 2024. godine. Nakon prikupljenih podataka pristupili smo obradi i sređivanju, a zatim interpretaciji i diskusiji dobijenih rezultata.

3. PRIKAZ I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

3.1. Rezultati dobijeni anketiranjem vaspitača

U ovom dijelu naučno-istraživačkog rada analiziraćemo rezultate koje smo dobili anketiranjem vaspitača. Takođe, pružićemo odgovore na prethodno postavljena hipotetička pitanja.

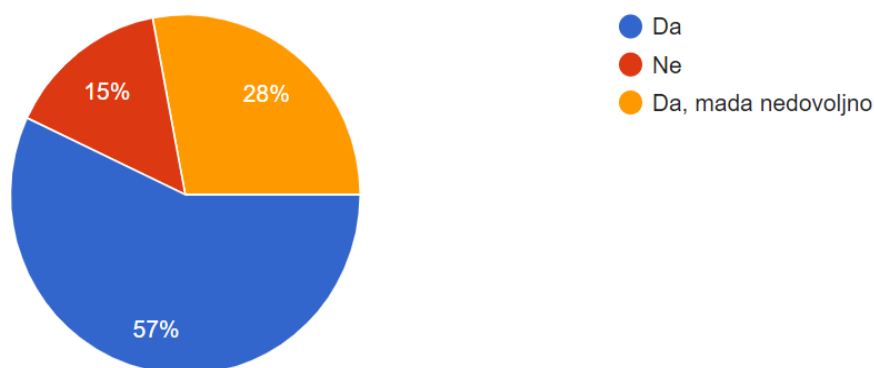
Grafikon: Prikaz rezultata dobijenih na informativno pitanje iz anketnog upitnika.

Vaše godine radnog staža su?

Ovo pitanje je postavljeno kako bi se utvrdio procenat godina radnog staža, kao i količine iskustva koje vaspitači posjeduju u radu sa djecom. Došli smo do sljedećih rezultata: 30% ispitanika dalo je odgovor da je njihov radni staž do 5 godina, dok je 29% odgovorilo da je njihov radni staž do 10 godina. Do 20 godina radnog staža imalo je 29% naših ispitanika, dok je 10% posjedovalo 30 godina radnog iskustva, a svega 2% naših ispitanika imalo je preko 30 godina radnog staža.

1. Da li je Vaša učionica opremljena digitalnom aparaturom, predviđenom za pomoć pri realizaciji vaspitno-obrazovnog programa?

100 responses

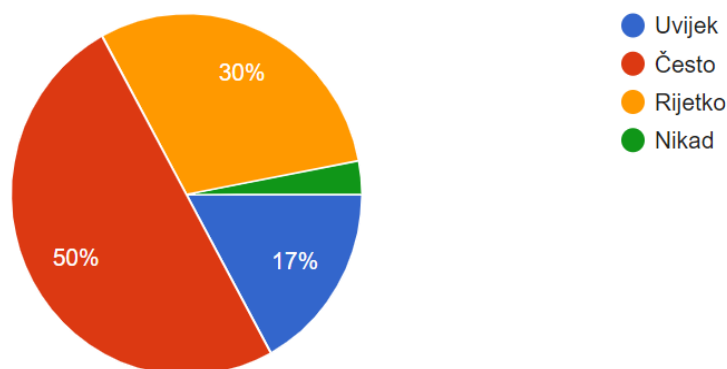
Grafikon1: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na prvo pitanje iz anketnog upitnika.

1) Da li je Vaša učionica opremljena digitalnom aparaturom predviđenom za pomoć pri realizaciji vaspitno-obrazovnog programa?

Ovo pitanje je postavljeno da bi se dobio uvid u opremljenost učionica digitalnom aparaturom (kompjuteri, projektori, zvučnici, ekrani...) predviđenom za pomoć vaspitačima u radu sa djecom. Rezultati su sljedeći: 57% ispitanika dalo je potvrđan odgovor, dok je 28% navelo da njihove učionice posjeduju digitalnu aparaturu, međutim, ne u dovoljnoj količini; 15% ispitanika je odgovorilo da njihove učionice uopšte ne posjeduju potrebnu aparaturu. Na osnovu dobijenih odgovora iz našeg uzorka, možemo zaključiti da veći broj vaspitača ima opremljene učionice digitalnom aparaturom potrebnom za rad. Cilj svakako jeste da se broj opremljenih učionica podigne na veći nivo.

2. Koliko često koristite digitalnu tehnologiju u radu sa djecom?

100 responses

Grafikon2: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na drugo pitanje iz anketnog upitnika.

2) Koliko često koristite digitalnu tehnologiju u radu sa djecom?

Digitalnu tehnologiju u radu sa djecom često koristi 50% naših ispitanika, 30% ispitanika se izjasnilo da rijetko koristi digitalnu tehnologiju, dok je 17% ispitanika navelo da uvijek u svom radu sa djecom koristi digitalnu tehnologiju, a 3% ispitanika je navelo da nikada u svom radu ne koristi digitalnu tehnologiju. Ovim zaključujemo da je veći broj vaspitača tj. naših ispitanika, prihvatio digitalnu tehnologiju kao alat olakšice u radu sa djecom i da je učestalo koristi.

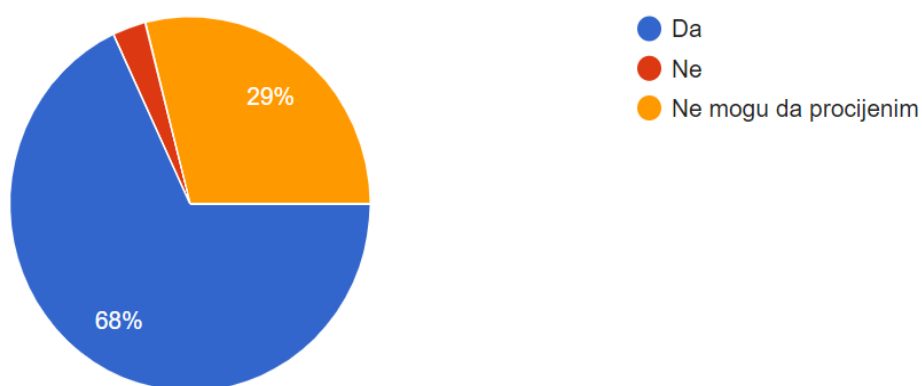
Prilikom dopunskog pitanja na drugom anketnom pitanju, koje glasi:

Ako koristite, na koji način?

Ispitanci su većinom dali odgovore da digitalnu tehnologiju koriste u svrhu slušanja muzike, gledanja crtanih filmova, audio sadržaja Digionice, putem bluetooth zvucnika i mobilnog telefona, prikazivanje edukativnog sadržaja kroz prezentacije, video zapise, edukativne emisije...

3. Da li Vam odabrani digitalni sadržaji pomažu pri unapređivanju dječijih socio-komunikativnih vještina?

100 responses

Grafikon3: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na treće pitanje iz anketnog upitnika.

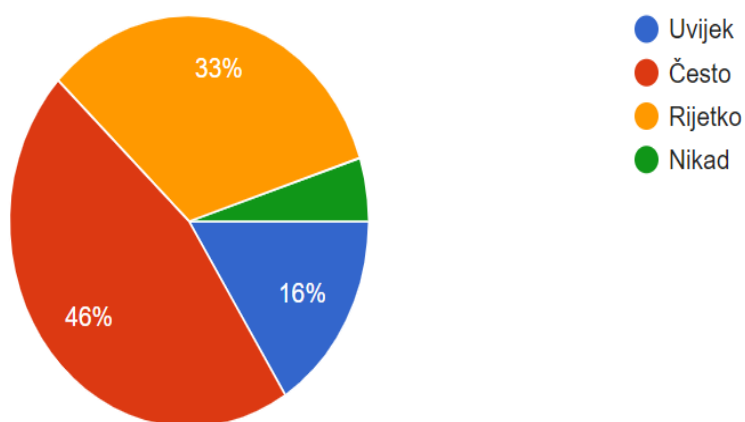
3) Da li Vam odabrani digitalni sadržaji pomažu pri unapređivanju dječijih socio-komunikativnih vještina?

Na postavljeno pitanje 68% ispitanika je dalo potvrđan odgovor, dok je 29% izjavilo da ne mogu procijeniti da li odabrani digitalni sadržaji pomažu pri unapređivanju socio-komunikativnih vještina, 3% ispitanika je dalo negativan odgovor, tvrdeći da digitalni sadržaji ne pomažu pri unaprijeđivanju dječijih socio-komunikativnih vještina. Ovim zaključujemo da odabrani digitalni sadržaji prema mišljenju većine vaspitača pomažu pri unapređivanju dječijih socio-komunikativnih vještina. Socijalne vještine se uče kroz razvoj djeteta, tako što dijete putem iskustva usvaja i prisvaja oblike komunikacije i interakcije. Digitalni sadržaji pomažu da se stvori okruženje koje će djeci ponuditi pravilne primjere komunikacije i interakcije.

Na osnovu grafikona 1, 2 i 3 kao i navedenih pitanja iz anketnog upitnika možemo zaključiti da vaspitači koriste odgovarajuće digitalne sadržaje pri realizaciji programa i u svrhu unaprijeđivanja dječijih socio-komunikativnih vještina, čime potvrđujemo hipotezu H1.

4. Koliko često Vaši učenici imaju neposrednu interakciju sa digitalnim uređajima?

100 responses

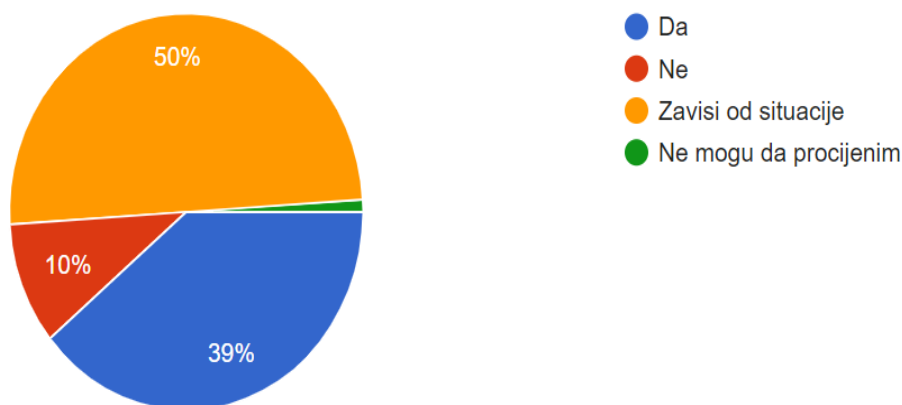
Grafikon4: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na četvrto pitanje iz anketnog upitnika.

4) Koliko često Vaša djeca neposredno upotrebljavaju digitalne uređaje?

Prema dobijenim rezultatima možemo zaključiti da kod 46% vaspitača, učenici često neposredno koriste digitalne uređaje, kod 33% ispitanika to se rijetko dešava, dok je 16% ispitanika izjavilo da njihovi učenici uvijek neposredno koriste digitalne uređaje, njih 5% izjavilo je da se to nikada ne dešava u njihovom odjeljenju. Prema našem uzorku, ovim zaključujemo da su djeca u predškolskim ustanovama često izložena neposrednoj interakciji sa digitalnim uređajima jer su njihove učionice opremljene istim.

5. Da li po Vašem mišljenju djeca biraju rađe komunikaciju putem digitalnih pomagala u odnosu na međusobnu „uživo“ komunikaciju?

100 responses

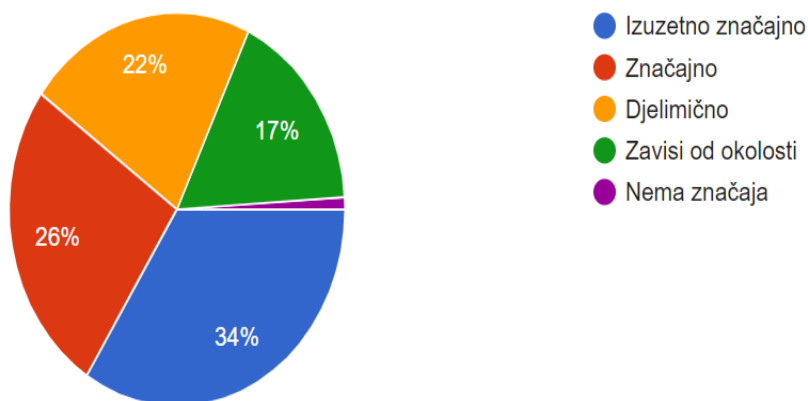
Grafikon 5: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na peto pitanje iz anketnog upitnika.

5) Da li po Vašem mišljenju djeca biraju rađe komunikaciju pomoću digitalnih pomagala dok su u društvu u odnosu na međusobno „uživo“ komunikaciju?

Grafikon 5 prikazuje da 50% vaspitača smatra da djeca ,dok su u društvu, u zavisnosti od situacije biraju komunikaciju pomoću digitalnih pomagala (zajednička vršnjačka interesovanja ponuđena putem digitalnih sadržaja, igrice, animacije, crtani filmovi..) u odnosu na međusobnu „uživo“ komunikaciju, 39% ispitanika smatra da djeca biraju rađe komunikaciju i druženje putem digitalnih tehnologija dok su u društvu, dok 10% ispitanika smatraju da to nije slučaj, već da djeca radije biraju međusobnu „uživo“ komunikaciju. Svega 1% izjavljuje da ne može procijeniti. Ovim zaključujemo da većina naših ispitanika smatra da izbor komunikacije zavisi od situacije, što upućuje na to da djeca koja se nalaze u predškolskim ustanovama radije koriste „uživo“ komunikaciju iz razloga što su tada okruženi vršnjacima i što im je u tom uzrastu zanimljivija igra i razgovor sa vršnjacima nego korišćenje digitalnih uređaja, kao i druženje pomoću istih.

6. Po Vašem mišljenju od kolikog je značaja upotreba digitalnih sadržaja u nastavi?

100 responses

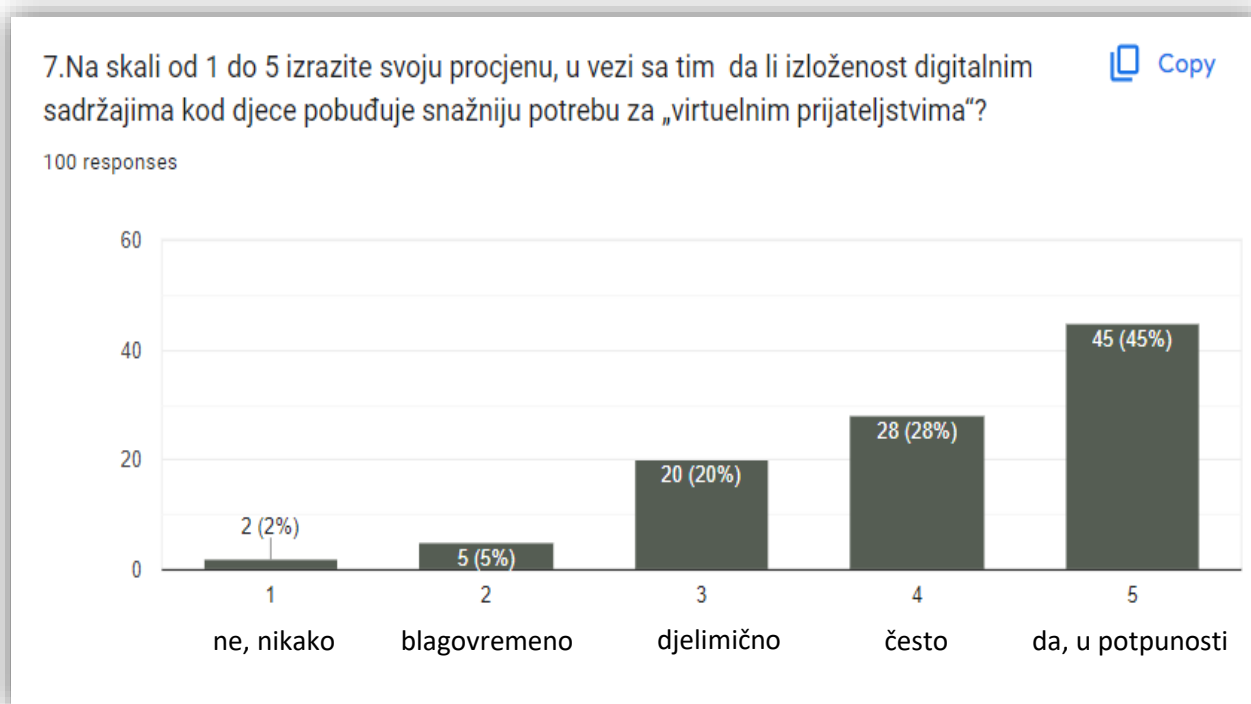

Grafikon6: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na šesto pitanje iz anketnog upitnika.

6) Po Vašem mišljenju od kolikog je značaja upotreba digitalnih sadržaja u nastavi?

Iz prikazanog grafikona možemo vidjeti da su mišljenja o značaju upotrebe digitalnih sadržaja u nastavi itekako podijeljena. Od cjelokupnog broja naših ispitanika, 34% smatra da je upotreba digitalnih sadržaja u vaspitno-obrazovnom procesu izuzetno značajna, njih 26% izjavljuje da su u nastavi digitalni sadržaji značajni, dok 22% smatra upotrebu digitalnih sadržaja kao djelimično značajnu, 17% naših ispitanika navodi da značaj digitalnih sadržaja zavisi od okolnosti, dok 1% izjavljuje da digitalni sadržaji nemaju nikakav značaj. Zaključujemo da većina ispitanika smatra da je izuzetno značajno koristiti digitalne sadržaje u nastavi. Njihov značaj se ogleda u olakšavanju samog rada vaspitača i realizaciji vaspitno-obrazovnog procesa. Na osnovu navedenog zaključujemo da vaspitači digitalne sadržaje i njihov značaj koriste kao olakšicu pri radu, koristeći svrsishodno vrijeme koje učenici provode uz digitalne sadržaje, biraju i prilagođavaju sadržaj uzrastu, interesovanju i potrebama nastave.

Na osnovu grafikona 4, 5 i 6 kao i navedenih pitanja iz anketnog upitnika, možemo odbaciti hipotezu H2, zato što u vrtićima tokom gledanja crtanih filmova ili vaspitno-obrazovnih sadržaja, vaspitači ne dozvoljavaju prekomjerni boravak djece pred ekranima, već isključivo u onolikoj mjeri koliko je neophodno u cilju boljeg psihofizičkog razvoja. Tehnologiju koriste kao nastavno pomagalo, koje će adekvatnim sadržajem proširiti spektar znanja i motivisati djecu za rad i razgovor.

Grafikon7: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na sedmo pitanje iz anketnog upitnika.

7) Na skali od 1-5 izrazite svoju procjenu, u vezi sa tim da li izloženost digitalnim sadržajima kod djece pobuđuje snažniju potrebu za „virtuelnim prijateljstvima“?

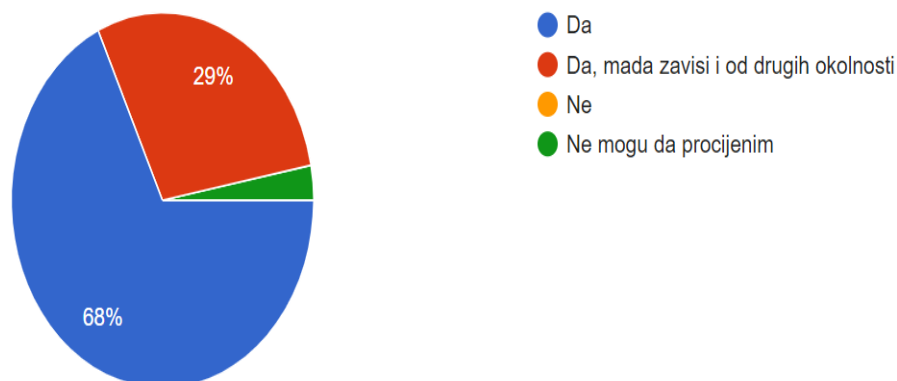
Svoju procijenu da izloženost digitalnim sadržajima kod djece u potpunosti pobuđuje snažniju potrebu za „virtuelnim prijateljstvima“ (animiranih junaka iz virtuelnih dječijih sadržaja, jutjuber...) dalo je 45% naših ispitanika; 28% smatra da izloženost digitalnim sadržajima često kod djece pobuđuje snažniju potrebu za virtuelnim prijateljstvima, dok 20% smatra da je to djelimično slučaj; 5% vaspitača smatra da izloženost digitalnim sadržajima blagovremeno kod djece pobuđuje potrebu za „virtuelnim prijateljstvima“, dok je 2% naših

ispitanika izrazilo procjenu da to nije slučaj i da se to nikako ne dešava. Iz navedenog zaključujemo da većina ispitanika smatra da izloženost digitalnim sadržajima kod djece u potpunosti pobuđuje snažniju potrebu za „virtuelnim prijateljstvima“, što umanjuje potrebu za druženjem i stvaranjem realnih prijatelja iz okruženja.

8. Da li smatrate da se pri pretjeranoj izloženosti djece digitalnim uređajima smanjuje potreba za druženjem i zajedničkim aktivnostima sa vršnjacima?

100 responses

Grafikon8: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na osmo pitanje iz anketnog upitnika.

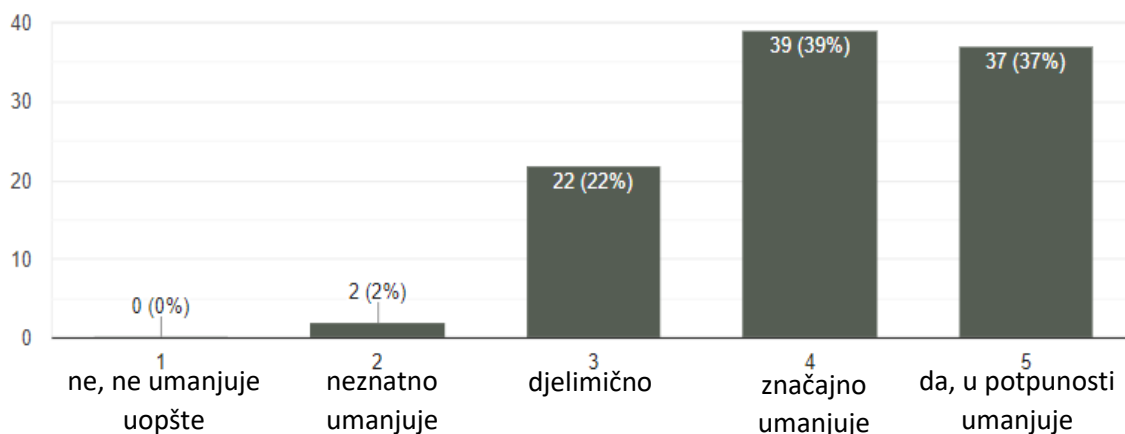
8) Da li smatrate da se pri pretjeranoj izloženosti djece digitalnim uređajima smanjuje potreba za druženjem i zajedničkim aktivnostima sa vršnjacima?

Čak 68% naših ispitanika smatra da se prilikom pretjerane izloženosti djece digitalnim uređajima smanjuje potreba za druženjem i zajedničkim aktivnostima sa vršnjacima; 29% vaspitača takođe daje potvrđan odgovor, mada smatra da zavisi i od drugih okolnosti. Svega 3% naših ispitanika izjavljuje da ne može dati procjenu. Iz navedenog zaključujemo da procentualno veći broj naših ispitanika smatra da se prilikom pretjerane izloženosti djece digitalnim uređajima smanjuje potreba za druženjem i zajedničkim aktivnostima sa vršnjacima.

9. Na skali od 1 do 5 izrazite svoju procjenu u vezi sa tim da li izloženost digitalnim sadržajima umanjuje kod djece potrebu za kooperativnim aktivnostima?

100 responses

Grafikon9: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na deveto pitanje iz anketnog upitnika.

9) Na skali od 1-5 izrazite svoju procjenu u vezi sa tim da li izloženost digitalnim sadržajima umanjuje kod djece potrebu za kooperativnim aktivnostima?

Svoju procjenu u vezi sa tim da izloženost digitalnim sadržajima kod djece značajno umanjuje potrebu za kooperativnim aktivnostima dalo je 39% ispitanika; 37% vaspitača smatra da izloženost digitalnim sadržajima u potpunosti umanjuje dječiju potrebu za kooperativnim aktivnostima, dok 22% tvrdi da djelimično umanjuje. Svega 2% naših ispitanika smatra da izloženost digitalnim sadržajima neznatno umanjuje kod djece potrebu za kooperativnim aktivnostima. Iz priloženog možemo zaključiti da veći broj naših ispitanika smatra da izloženost digitalnim sadržajima značajno umanjuje dječiju potrebu za kooperativnim aktivnostima, a dalje zaključujemo da je neophodno redukovati vrijeme tokom kojeg su djeca izložena digitalnim sadržajima.

Prilikom dopunskog pitanja na devetom anketnom pitanju, koje glasi:

Navedite primjere:

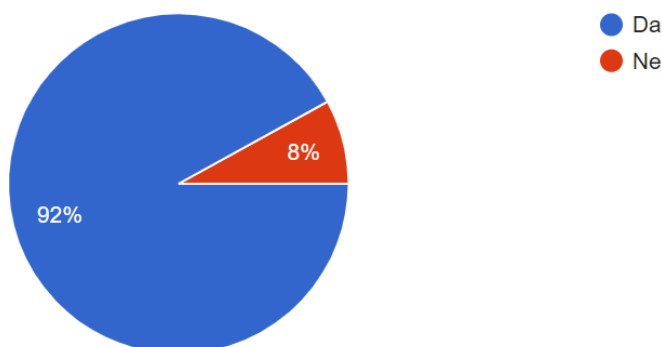
Ispitanici su navodili da digitalni sadržaji kod djece umanjuju potrebu za kooperativnim aktivnostima u velikoj mjeri, jer pretjerana izloženost digitalnim uređajima stvara zavisnost kod

djece, pri čemu izostaje komunikacija, druženje, empatija; javlja se prisustvo slabe koncentracije na zajedničkim društvenim aktivnostima; neprocijenjiv je značaj direktne interakcije među djecom, dok se pri pretjeranoj izloženosti fokus dječijeg interesovanja okreće ka digitalnim sadržajima...

Na osnovu grafikona 7, 8 i 9 kao i navedenih pitanja iz anketnog upitnika možemo zaključiti da se pri izloženosti djece digitalnim sadržajima umanjuje potreba za druženjem i kooperativnim aktivnostima, čime potvrđujemo hipotezu H3.

10. Da li ste primijetili da Vaši učenici oponašaju određene likove, njihov govor ili ponašanje, na koje su upućeni u dostupnim medijskim sadržajima (crtani filmovi, animacije itd.)?

100 responses

Grafikon10: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na deseto pitanje iz anketnog upitnika.

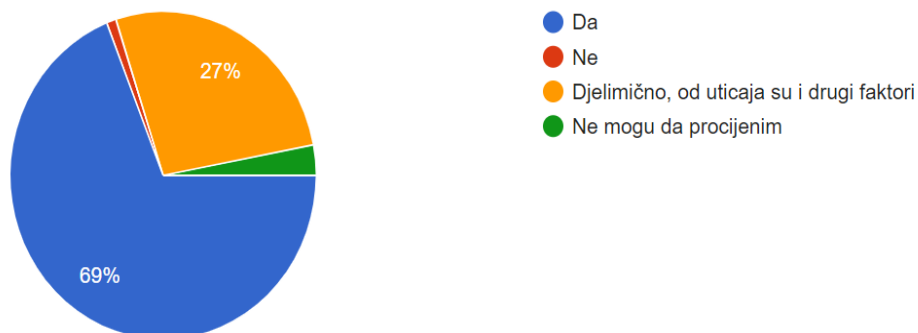
10) Da li ste primijetili da Vaši učenici oponašaju određene likove, njihov govor ili ponašanje, na koje su upućeni u dostupnim medijskim sadržajima?

Čak je 92% naših ispitanika u svom odjeljenju primijetilo da njihovi učenici oponašaju određene likove, njihov govor ili ponašanje, na koje su upućeni u dostupnim medijskim sadržajima, dok je svega 8% naših ispitanika dalo odričan odgovor. Zaključujemo da medijski sadržaji imaju uticaja na djecu i njihovo ponašanje. Prema procijeni većine naših ispitanika zaključujemo da učenici oponašaju likove, govor ili ponašanje iz dostupnih medijskih sadržaja.

11. Da li smatrate da agresivno ponašanje kod djece može biti podstaknuto od strane neprimjernih digitalnih sadržaja?

100 responses

Grafikon11: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na jedanaesto pitanje iz anketnog upitnika.

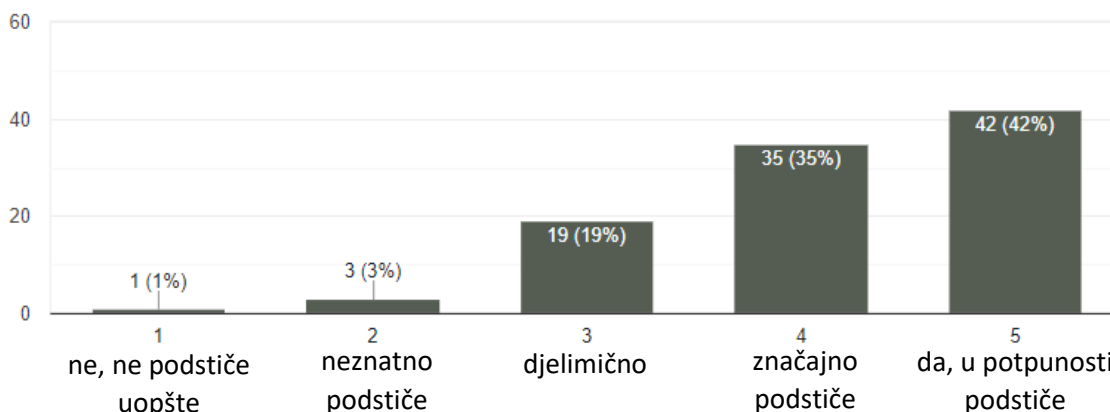
11) Da li smatrate da agresivno ponašanje kod djece može biti podstaknuto od strane neprimjernih digitalnih sadržaja?

Pitali smo vaspitače da izraze svoje mišljenje u vezi sa tim da li agresivno ponašanje može biti podstaknuto od strane digitalnih sadržaja, čak 69% ispitanika smatra da agresivno ponašanje jeste podstaknuto od strane neprimjernih digitalnih sadržaja, 27% ispitanika smatra da je to djelimično slučaj, da su od uticaja i drugi faktori, 3% ispitanika se izjasnilo da ne može dati procijenu, dok svega 1% ispitanika smatra da agresivno ponašanje nije podstaknuto od strane neprimjernih digitalnih sadržaja. Prema procijeni većine naših ispitanika zaključujemo da je agresivno ponašanje podstaknuto od strane neprimjernih digitalnih sadržaja, što dalje govori i potvrđuje uticaj medijskih sadržaja na djecu i njihovo ponašanje.

12. Na skali od 1 do 5 procijenite da li izloženost digitalnim sadržajima podstiče djecu na neadekvatne ponašajne reakcije u učionici i okolini?

100 responses

Grafikon12: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na dvanaesto pitanje iz anketnog upitnika.

12) Nas skali od 1-5 procijenite da li izloženost digitalnim sadržajima podstiče djecu na neadekvatne ponašajne reakcije u učionici i okolini?

Svoju procijenu u vezi sa tim da izloženost digitalnim sadržajima podstiče u potpunosti djecu na neadekvatne ponašajne reakcije u učionici i okolini izjavilo je 42% naših ispitanika, 35% vaspitača izjasnilo se da značajno podstiče, dok je njih 19% izjavilo da izloženost digitalnim sadržajima djelimično podstiče djecu na neadekvatne ponašajne reakcije, 3% naših ispitanika izjavljuje da neznatno podstiče, dok svega 1% smatra da izloženosti digitalnim sadržajima ne podstiče djecu na neadekvatne ponašajne reakcije u učionici i okolini. Prema procjeni većine naših ispitanika možemo zaključiti da izloženost digitalnim sadržajima podstiče djecu na neadekvatne ponašajne reakcije, što dalje potvrđuje uticaj digitalizacije na djecu i njihovo ponašanje predškolskog i ranog uzrasta.

Prilikom „poziva“ vaspitačima da daju obrazloženje svog odgovora na prethodno pitanje:

Obrazložite:

Ispitanici su navodili da raznovrsni digitalni sadržaji nude djeci stvaranje ideala i formiraju skalu kriterijuma u društvu. Iz neprimjernih obrazaca ponašanja, djeca mogu stvoriti uzore koje

žele pratiti; Oponašanjem atipičnih oblika ponašanja, djeca usvajaju nedopustive ponašajne reakcije; Usvajaju obrasce ponašanja određenih "atraktivnih ličnosti" na internetu, a zatim to isto ponašanje ispoljavaju u svom okruženju, vjerujući da tako dobijaju na vrijednosti; Okolina i vaspitanje podstiču djecu na adekvatno ili neadekvatno ponašanje. Digitalizacija zavisno od sadržaja može svakako služiti kao primjer. Ukoliko je loš, ukazati djetetu da je loš ili obratno; Mislim da na ponašanje djece najviše utiče porodica i izloženost ekranima putem kojih se pokazuju neprikladni sadržaji u njihovim domovima. Ipak, vaspitač zna šta djeci odabrati u cilju boljeg psihofizičkog razvoja; Poistovjećivanje sa likovima je razvojna potreba djece predškolskog i ranog uzrasta; Djeca u tom uzrastu mogu da favorizuju likove, da oponašaju kako dobre, tako i loše strane (vrijeđanje, nazivanje pogrđnim imenima i sl)...

Na osnovu grafikona 10, 11 i 12 kao i navedenih pitanja iz anketnog upitnika zaključujemo da digitalni sadržaji mogu podsticati djecu na neadekvatne ponašajne reakcije (agresivno ponašanje), čime potvrđujemo hipotezu H4.

Na osnovu rezultata dobijenih od strane vaspitača i odgovora iz anketnog upitnika, potvrđujemo tri pomoćne hipoteze, a one su sljedeće:

H1: Pretpostavlja se da vaspitači koriste odgovarajuće digitalne sadržaje pri realizaciji programa i u svrhu unapređivanja dječijih socio-komunikativnih vještina;

H3: Pretpostavlja se da se pri izloženosti djece digitalnim sadržajima umanjuje potreba za druženjem i kooperativnim aktivnostima, po procjeni naših ispitanika;

H4: Pretpostavlja se da digitalni sadržaji mogu podsticati na neadekvatne ponašajne reakcije (agresivno ponašanje).

Navedene pomoćne hipoteze, omogućuju nam da potvrdimo i glavnu hipotezu koja glasi:

Pretpostavlja se da digitalni sadržaji i vrijeme provedeno pred ekranima utiču na promjenu ponašanja djece u predškolskoj ustanovi, u domenu načina komunikacije između djece i odraslih, empatije, timske igre.

Zahvaljujući rezultatima istraživanja utvrđeno je da digitalni sadržaji i vrijeme provedeno pred ekranima utiču na promjenu ponašanja djece u predškolskim ustanovama. Nadamo se da će vrtići prepoznati ovaj problem kao bitan i pristupiti rješavanju istog.

Pomoćna hipoteza, **H2: Pretpostavlja se da prekomjerni boravak pred ekranima osiromašuje komunikaciju između djece, po procjeni naših ispitanika**, je odbačena. To nam govori da u vrtićima prilikom boravka ispred ekrana, tokom gledanja crtanih filmova ili vaspitno-obrazovnih sadržaja vaspitači normirano i planski biraju digitalni sadržaj i dozvoljavaju boravak djeci ispred televizora u onolikoj mjeri, koliko je to potrebno u cilju boljeg psihofizičkog razvoja, pritom nezanemarujući neprocijenjiv značaj direktne interakcije među djecom.

4. ZAKLJUČAK

U radu smo se bavili uticajem digitalizacije na promjenu ponašanja djece u predškolskim ustanovama. Istražili smo i utvrdili stavove vaspitača, u kojoj mjeri i na koji način su digitalni noviteti, mediji i digitalni sadržaji koji su danas svuda dostupni, uticali na razvoj najmlađih članova našeg društva.

U okviru ovog rada sprovedeno je istraživanje na namjerno odabranom uzorku (privatni i državni vrtići) od 100 ispitanika. Primjenili smo anketni upitnik za vaspitače i dobijene rezultate iskazali putem grafikona i tabela.

Stavovi i mišljenja vaspitača bili su raznovrsni. Rezultati našeg istraživanja pokazuju primjetan uticaj digitalizacije na socio-emcionalne vještine djece u predškolskim ustanovama. Mišljenja vaspitača se većim dijelom usaglašavaju uslijed promjena u ponašanju djece prilikom izloženosti raznovrsnim neprimjernim digitalnim sadržajima. Neadekvatne ponašajne reakcije u učionici i okolini po mišljenju većine ispitanika rezultat su nekontrolisanih digitalnih sadržaja koji su djeci dostupni uslijed radne preopterećenosti roditelja, pa tako nedostatka nadzora i nepostojećih „virtuelnih filtera“ koji bi djeci probrali adekvatan digitalni sadržaj.

Uzimajući u obzir sve stavove i zaključke naših ispitanika, potrebno je u kontinuitetu proučavati faktore koji utiču na praksu vaspitno-obrazovnog programa, kao i svakodnevne inovativne okolnosti u kojima odrastaju novi naraštaji, jer pravilan razvoj pojedinca treba biti primarni cilj svakog društva. Na taj način stvaramo dobro okruženje za nas i našu djecu.

5. LITERATURA

1. Agliati, A., Benitez, I., Cavioni, V., & Elisabetta, C. (2020). *Toolkit for Assessing Social and Emotional Skills at School*.
2. Allemand, M., Steiger, A. E. i Fend, H. A. (2015). *Empathy development in adolescence predicts social competencies in adulthood*. *Journal of Personality*, 83(2), 229-241.
3. Anderson, T. (2010). *Theories for learning with emerging technologies*. In G. Velesianos (Ed.), *Emerging technologies in distance education* (pp. 23–40). Edmonton, Canada: AU Press/Athabasca University.
4. Anđelković, N. (2008). *Dete i računar u porodici i dečjem vrtiću*. Beograd: Beoknjiga i Savez informatičara Vojvodine
5. Anđelković, N. & Stanojević, M. (2017). *Obrazovna tehnologija kao nužnost savremenog obrazovnog procesa*. U: Mandak, A. (ured.) (2017). *Inovacije u vaspitanju i obrazovanju: digitalizacija, inovativni programi i modeli*. (str. 359-374). Prizren: Učiteljski fakultet u Prizrenu
6. Arsenijević, J. i Andevski, M. (2011). *Kompetencije vaspitača za upotrebu novih medija i tehnologija*. Zbornik VŠSSOV Kikinda, 2, 25-34.
7. Američka pedijatrijska akademija: Media and Young Minds. *Pediatrics*, 138(5), e20162591; Preuzeto s : <https://doi.org/10.1542/peds.2016-2591>
8. Behrendt, H. F., Scharke, W., Herpertz-Dahlmann, B., Konrad, K. i Firk, C. (2019). *Like mother, like child? Maternal determinants of children's early social-emotional development*. *Infant mental health journal*, 40(2), 234-247
9. Brajša-Žganec, A., i Slunjski, E. (2007). *Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: Povezanost razumijevanje emocija i prosocijalnoga ponašanja*. *Društvena istraživanja*, 16(3), 477-496; Preuzeto : file:///C:/Users/X/Downloads/di89_07brajsa.pdf

10. Boričević Maršanić, V., Karapetrić Bolfan, L., Buljan Flander, G. i Grgić, V. (2017). *Vidjeti sebe izvana, a druge iznutra. Mentalizacija u djece i adolescenata i tretman temeljen na mentalizaciji za adolescente*. Socijalna psihijatrija, 45(1), 43-56.
11. Bekić, I. (2023). *Razvojna integracija djece predškolske dobi u digitalnom okruženju* (Završni rad). Slavonski Brod: Sveučilište u Slavonskom Brodu. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:262:487346>
12. Brkljač, M. (2023). *Emocionalne kompetencije djece rane i predškolske dobi*. Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:662316>
13. Cruz, F. J. F. & Díaz, M. J. F. (2016). Generation 's teachers and their digital skills. *Comunicar: Revista Científica de Comunicación y Educación*.
14. Chronopoulou, E. & Riga, V. (2012). *The contribution of music and movement activities to creative thinking in pre-school children*. *Creative Education*, 3(02), 196.
15. Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D. (ur.) (2011). *Djeca medija. Od marginalizacije do senzacije*. Zagreb: Matica hrvatska.
16. Cibocij L, Kanižaj I, Labaš (2021). *Mediji i djeca predškolske dobi: Priručnik za odgojitelje u dječjim vrtićima*. Zagreb: Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu.
17. Cefai, C., & Cavioni, V. (2014). *Social and emotional education in primary school: Integrating theory and research into practice*. New York, NY: Springer.
18. Campbell, S. B., Denham, S. A., Howarth, G. Z., Jones, S. M., Whittaker, J. V., Williford, A. P., ... i Darling-Churchill, K. (2016). Commentary on the review of measures of early childhood social and emotional development: Conceptualization, critique, and recommendations. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 45, 19-41.
19. Curby, T. W., Brown, C. A., Bassett, H. H. i Denham, S. A. (2015). Associations between preschoolers' social-emotional competence and preliteracy skills. *Infant and Child Development*, 24(5), 549-570.

20. Čakmazović, A. (2021). *Medijska pismenost za najmlađe : Multimedijski priručnik za djecu predškolske i rane školske dobi*. Digitalne Zbirke Nacionalne i Sveučilišne Knjižnice u Zagrebu. <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=607996>
21. Decety, J., Meidenbauer, K. L. i Cowell, J. M. (2018). The development of cognitive empathy and concern in preschool children: a behavioral neuroscience investigation. *Developmental Science*, 21(3), 125
22. Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D. i Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*, 82, 405-432.
23. Damon, W. (2004). What is positive youth development? *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591, 13-24
24. Djebbari, Z. (2012). Effective Teaching with Information Technologies: Towards an Interactive Pedagogy. *Journal of Educational and Social Research*, 2(3), 141–144.
25. Denham, S. A., Bassett, H. H., Brown, C., Way, E. i Steed, J. (2013). "I Know How You Feel": Preschoolers' emotion knowledge contributes to early school success. *Journal of Early Childhood Research*, 13(3), 252-262
26. Europska mreža za podsticanje pismenosti. (2022). Europska deklaracija o pravu djeteta na digitalnu pismenost dostupna na: https://www.nsk.hr/europska_deklaracija-o-pravu-djeteta-na-digitalnu-pismenost-dostupna-na-hrvatskom-jeziku/
27. Epstein, J. L.: School/Family/CommunityPartnerships: Caring for theChildrenWeShare, br. 92, str. 81–96
28. Funk, J.B., Brouwer, J., Curtiss, K., i McBroom, E. (2009). Parents of preschoolers: Expert Media Recommendations and Ratings Knowledge, Media-Effects Beliefs, and Monitoring Practices, *Pediatrics*, 123(3), 981-88, Preuzeto sa doi:10.1542/peds.2008-1543
29. Globakar, R. (2018). Impact of digital media on emotional, social and moral development of children. *Nova prisutnost*, 16(3), 545-560., Preuzeto sa <https://hrcak.srce.hr/file/306898>

30. Hilčenko, S. & Jakovljević, N. (2017). Interactive-Multimedia Playful Game Sheets and Panels for Preschool Institutes. *Edukacija – Technika – Informatyka*, 1(19), 228–234.
31. Kardefelt-Winther, D. (2017). How does the time children spend using digital technology impact their mental well-being, social relationships and physical activity? An evidence focused literature review. UNICEF Inocenti Discussion Paper 2017-02, Preuzeto sa <https://www.researchgate.net/publication/321724817>
32. Krneta, L.J., Mesaroš Živkov, A. i Važić, A. (2015). Integrisanje informatičkih tehnologija u metodiku fizičkog i zdravstvenog vaspitanja prezentovanjem ergonomske preporuke za pravilnu upotrebu računara. *Zbornik radova u Kikindi*, broj 2, str. 45-56. Kikinda: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Kikindi.
33. Lažeta, M. (2023). Razvoj digitalnih kompetencija djece u dječjem vrtiću. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:876387>
34. Louise Anderson, E., Steen, E., Stavropoulos, V. (2017). Internet use and Problematic Internet Use: a systematic review of longitudinal research trends in adolescence and emergent adulthood, *International Journal of Adolescence and Youth*, str. 430-454
35. Lund, L., Nielsen, S., Danielsen, D., i Andersen, S. (2021). Electric media use and sleep in children and adolescent in western countries: a systematic review. *BMC Public Health*, 21(1598), 1-14, Preuzeto sa <https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-021-11640-9#Sec22>
36. Lupu, D. & Laurențiu, A. R. (2015). Using new communication and information technologies in preschool education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 187, 206–210.
- Lipovac, V. (2003). Didaktički aspekti multimedijalne nastave. *Norma*, 9(2-3), 211- 222.
37. Maloča, M. (2023). Povezanost upotrebe digitalnih tehnologija s razvojem receptivnog rječnika djece rane i predškolske dobi. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:032086>

38. Mikić, K. (2002). Mediji u vrtiću- Dijete, vrtić, obitelj: časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece.
39. McCabe, P. C. i Altamura, M. (2011). Empirically valid strategies to improve social and emotional competence of preschool children. *Psychology in the Schools*, 48(5), 513-540.
40. Masterman, L. (2005). *Teaching the Media*. London: Routledge.
41. Mandak, A. (ured.) (2017). *Inovacije u vaspitanju i obrazovanju: digitalizacija, inovativni programi i modeli*. Prizren: Učiteljski fakultet u Prizrenu.
42. Plowman, L., i McPake, J. (2013). Seven myths about young children and technology. *Childhood Education*, 89(1), 27-33, Preuzeto sa <https://strathprints.strath.ac.uk/42463/1/Plowman>
43. Radesky, J.S., Silverstein, M., Zuckerman, B., Christakis, D.A. (2014). Infant selfregulation and early childhood media exposure. *Pediatrics*. 133, 1172-8, sa <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24733868/>
44. Rečicki, Ž., & Girtner, Ž. L. (2002). *Dete i kompjuter*. (J. Radulović, prev.). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
45. Radetić Paić, M. & Ružić Baf, M. (2012). Use of ICT and Inappropriate Effects of Computer Use - Future Perspectives of Preschool and Primary School Teachers. *Psychology of Language and Communication*, 16(1), 29-38. sa from: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/plc.2012.16.issue-1/v10057-012-0003-y/v10057-012-0003-y.pdf>.
46. Rukavina, M. (2023). Izazovi socio-emocionalnog razvoja djece u 21. stoljeću. Koprivnica: Sveučilište Sjever. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:381523>
47. Roberts Holmes, G. (2014). Playful and creative ICT pedagogical framing: a nursery school case study. *Early child development and care*, 1–14.
48. Schonert-Reichl, K. A., Oberle, E., Lawlor, M. S., Abbott, D., Thomson, K., Oberlander, T. F. i Diamond, A. (2015). Enhancing cognitive and social–emotional development through a simple-to-administer mindfulness-based school program for elementary school children: A randomized controlled trial. *Developmental psychology*, 51(1), 52-66.

49. Silkenbeumer, J., Schiller, E. M., Holodynski, M. i Kärtner, J. (2016). The Role of Co-Regulation for the development of social-emotional competence. *Journal of Self-regulation and Regulation*, 2, 17-32.
50. Sindik, J. (2012). Kako roditelji percipiraju utjecaj medija na predškolsku djecu? *Medijska Istraživanja : Znanstveno-Stručni Časopis Za Novinarstvo i Medije*, 18(1), 5–33.
51. Starkey, L., Aber, J. L. i Crossman, A. (2019). Risk or resource: Does school climate moderate the influence of community violence on children's social-emotional development in the Democratic Republic of Congo? *Developmental science*, e12845.
52. Stanisavljević Petrović, Z. i Pavlović, D. (2017). *Novi mediji u ranom obrazovanju*. Niš: Filozofski fakultet.
53. Stanisavljević Petrović, Z. (2014). Holistički pristup u predškolskom vaspitanju i obrazovanju. U Danijela Vidanović (Ur.). *Holistički pristupi u vaspitanju* (pp. 215-376). Pirot: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i Srpska akademija obrazovanja.
54. Sabol, K. (2023). *Poticanje socijalno - emocionalnog učenja kod djece*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:309180>
55. Šiško, J. (2020). *Utjecaj okoline na socio-emocionalni razvoj djeteta*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:129592>
56. Tsuji, S., Fiévét, A.C., i Cristia, A. (2021). Toddler word learning from contingent screens with and without human presence. *Infant Behavior & Development*, Preuzeto sa doi:10.1016/j.infbeh.2021.101553
57. Turkalj, I. (2019). *Korištenje digitalne tehnologije kod djece predškolske dobi*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:202264>
58. Thapa, A., Cohen, J., Guffey, S. i Higgins-D'Alessandro, A. (2013). A review of school climate research. *Review of educational research*, 83(3), 357-385.

59. Takšić, V. i Smojver-Ažić, S. (2016). Promocija zdravlja razvojem socio emocionalnih kompetencija u školskom okruženju. Katedra za socijalnu medicinu i epidemiologiju Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci
60. Veličković, S. (2014). Edukacija vaspitača za primenu IKT u vrtiću. U: Sinteza - Impact of the Internet on Business Activities in Serbia and Worldwide (pp. 375-378). Belgrade: Singidunum University. Doi: 10.15308/sinteza-2014.
61. Vulchanova, M., Baggio, G., Cangelosi, A., i Smith, L. (2017). Editorial: Language Development in the Digital Age. *Frontiers in Human Neuroscience*, 11(447), Preuzeto sa doi:10.3389/fnhum.2017.00447
62. Weissberg, R. P., Durlak, J. A., Domitrovich, C. E., & Gullotta, T. P. (2015). Social and emotional learning: Past, present, and future
63. Weissberg, R. P., Durlak, J. A., Domitrovich, C. E. i Gullotta, T. P. (2015). Social and emotional learning: Past, present, and future. U J. A. Durlak, C. E. Domitrovich, R. P. Weissberg i T. P. Gullotta (ur.), *Handbook of social and emotional learning: Research and practice*. New York, NY: Guilford.

Prilog 1

Anketni upitnik za vaspitače/ice

Poštovani/e vaspitači/ice,

U toku je istraživanje na temu: „Uticaj digitalizacije na socio-emocionalne vještine djece u predškolskoj ustanovi”. Upitnik je anonimn zato Vas molimo da odgovarate objektivno i iskreno, zbog preciznijih rezultata. Rezultati istraživanja će se koristiti isključivo za izradu master rada.

Unaprijed hvala!

U kojem vrtiću ste zaposleni?

_____.

Vaše godine radnog staža?

Do 5

Do 10

Do 20

Do 30

Preko 30

1. Da li je Vaša učionica opremljena digitalnom aparaturom, predviđenom za pomoć pri realizaciji vaspitno-obrazovnog programa?
 - a) Da
 - b) Ne
 - c) Da, mada nedovoljno

2. Koliko često koristite digitalnu tehnologiju u radu sa djecom?
 - a) Uvijek
 - b) Često
 - c) Rijetko
 - d) Nikad

Ako koristite, na koji način?

-
3. Da li Vam odabrani digitalni sadržaji pomažu pri unapređivanju dječijih socio-komunikativnih vještina?
 - a) Da
 - b) Ne
 - c) Ne mogu da procijenim

 4. Koliko često Vaši učenici imaju neposrednu interakciju sa digitalnim uređajima?
 - a) Uvijek
 - b) Često
 - c) Rijetko
 - d) Nikad

 5. Da li po Vašem mišljenju djeca biraju rađe komunikaciju putem digitalnih pomagala u odnosu na međusobnu “uživo” komunikaciju?
 - a) Da
 - b) Ne
 - c) Zavisi od situacije
 - d) Ne mogu da procijenim

 6. Po Vašem mišljenju od kolikog je značaja upotreba digitalnih sadržaja u nastavi?
 - a) Izuzetno značajno
 - b) Značajno
 - c) Djelimično
 - d) Zavisi od okolnosti
 - e) Nema značaja

 7. Na skali od 1 do 5 izrazite svoju procjenu, u vezi sa tim da li izloženost digitalnim sadržajima kod djece pobuđuje snažniju potrebu za „virtuelnim prijateljstvima“?

- a) 1 – ne, nikako
- b) 2 - blagovremeno
- c) 3 - djelimično
- d) 4 - često
- e) 5 – da, u potpunosti

8. Da li smatrate da se pri pretjeranoj izloženosti djece digitalnim uređajima smanjuje potreba za druženjem i zajedničkim aktivnostima sa vršnjacima?

- a) Da
- b) Da, mada zavisi i od drugih okolnosti
- b) Ne
- c) Ne mogu da procijenim

9. Na skali od 1 do 5 izrazite svoju procjenu u vezi sa tim da li izloženost digitalnim sadržajima umanjuje kod djece potrebu za kooperativnim aktivnostima?

- a) 1 – ne, ne umanjuje uopšte
- b) 2 – neznatno umanjuje
- c) 3 - djelimično
- d) 4 – značajno umanjuje
- e) 5 – da, u potpunosti umanjuje

Navedite primjere:

10. Da li ste primijetili da Vaši učenici oponašaju određene likove, njihov govor ili ponašanje, na koje su upućeni u dostupnim medijskim sadržajima (crtani filmovi, animacije itd.)?

- a) Da
- b) Ne

11. Da li smatrate da agresivno ponašanje kod djece može biti podstaknuto od strane neprimjernih digitalnih sadržaja?

- a) Da
- b) Ne
- c) Djelimično, od uticaja su i drugi faktori
- d) Ne mogu da procijenim

12. Na skali od 1 do 5 procijenite da li izloženost digitalnim sadržajima podstiče djecu na neadekvatne ponašajne reakcije u učionici i okolini?

- a) 1 – ne, ne podstiče uopšte
- b) 2 – neznatno podstiče
- c) 3 - djelimično
- d) 4 – značajno podstiče
- e) 5 – da, u potpunosti podstiče

Obrazložite:

13. Šta predlažete u svrhu efikasnije primjene digitalnih pomagala u nastavi, kako biste zaštitili i unaprijedili socio-emocionalni život djece?

Hvala na saradnji!

IZJAVA O POTVRĐIVANJU ORIGINALNOSTI MASTER RADA

(u skladu sa čl. 22 Zakona o akademskom integritetu)

Potpisani/a: _____
(ime i prezime)

Broj indeksa: _____

IZJAVLJUJEM

Pod krivičnom i materijalnom odgovornošću da je master rad pod nazivom

___moje orginalno djelo.

Svojeručni potpis,

U Nikšiću, _____
